101 SORUDA

NUTUK

Hürriyet'in okurlarına armağanı

101 SORUDA NUTUK

Hazırlayan:
Oruç ARUOBA

Kapak:
Öznur KALENDER, Erol KUZU

Basıldığı Yer:
HÜRRİYET OFSET
Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.
Ekim 1987

Önsöz

NUTUK, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş belgesidir. Onun tarihi, onu kuran büyük kişinin kendi özyaşam öyküsü, hem de, bütün Türkler için, toplumsal yaşamlarında hesaba katmaları gereken bir ibret kaynağıdır. Bu eşsiz eserin buradaki özetini o eşsiz kişiyi andığımız bu Kasım ayında, okurlarımıza armağan ederken, dileğimiz, Mustafa Kemal Atatürk'ün aydınlatıcı sözlerinin bize bugün de yol gösteren bir ışık olması.

Mustafa Kemal Atatürk, anlatım gücü çok yüksek olan Osmanlıca'ya son derece hâkim, üstün bir yazar ve konuşmacıydı; **Nutuk** da, kendi başlattığı Dil Devrimi'nden bir yıl önce kaleme alınmıştır. Bu yüzden bu zengin metni bugün yaşayan Türklerin tam olarak anlamaları hemen hemen olanaksızdır. Bu nedenle, buradaki özette, **Nutuk**'dan alıntı olarak verilen parçalarda, Sayın **Hıfzı Veldet Velidedeoğlu**'nun hazırladığı, günümüz diline çevrilmiş **"Söylev"** metninden yararlanılmıştır. Sayın Velidedeoğlu, **Nutuk**'u, kendisi dinlemiş aydın kişilerden hayatta kalmış birkaçından biridir. Bu vesileyle, kendisine daha uzun ömürler diler ve teşekkür ederiz.

1) Nutuk ne zaman ve nasıl verilmiştir?

NUTUK, *bundan tam 60 yıl önce, 1927 yılının 15-20* Ekim günlerinde, **Cumhuriyet Halk Fırkası**'nın Ankara'daki ikinci **TBMM** binasında toplanan İkinci Kongresi'nde (kurultayında) okunmuştur. **Cumhuriyet Halk Fırkası** (Sonraki **CHP**) ilk kez Sıvas'ta bir araya getirilen **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'nin devamı sayıldığından, Sıvas Kongresi, bu kuruluşun birinci kongresi sayılırdı. Mustafa Kemal Atatürk, bu kuruluşların hepsinin kurucusu ve başkanı idi. **Nutuk**'un okunduğu toplantı, bu yüzden **"İkinci Kongre"** sayılıyordu. Mustafa Kemal, **Nutuk**'unu, bu toplantının başkanı olarak, açış konuşması niteliğinde, ancak günde 6 saatte 6 gün boyunca toplam 360 saat boyunca okudu. Toplantıda, Meclis üyelerinin (milletvekillerinin) büyük çoğunluğu bulunduğu gibi, **Fırka**'nın (CHP'nin) birçok örgüt üyesi ve delegesi de bulunuyordu, ayrıca toplantı halka da açıktı.

2) Nutuk nasıl bir amaç taşır, niteliği nedir?

NUTUK, bir yandan Mustafa Kemal'in **"özyaşam öyküsü"**, bir yandan da Türk Kurtuluş Savaşı'nın öyküsüdür. Bu **"özyaşam"** ile **"tarihsel öykü"**nün çakışması, anlatılan olayların hemen hepsinin planlayıcısı ve yürütücüsünün Mustafa Kemal Atatürk olmasından ileri geliyordu. Söz konusu süre, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihinden başlıyor, yaklaşık olarak 1927 yılına kadar geçen olayları anlatıyor, ancak ayrıntılı anlatım olarak, Ekim 1924 tarihine, yani Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesine dek geliyor. Atatürk, bu **Nutuk**'la amacının ne olduğunu şöyle belirtiyor: **"Bu Nutuk'umla, ulusal varlığı sona ermiş**

sayılan büyük bir Ulus'un, bağımsızlığını nasıl kazandığını; bilim ve tekniğin en son verilerine dayalı ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım" der. Yani, **Nutuk,** aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun bir öyküsüdür. Nitelik olarak da, tarihte büyük siyasal işler gerçekleştirmiş, eski Yunanlı **Perikles,** ya da Romalı **Sezar** gibi büyük siyaset adamı ve **komutanların "Anı"**ları gibi bir eserdir. Ancak, son derece titiz bir belge toplanma ve birinci el kaynaklara dayandığından, aynı zamanda tarih için vazgeçilmez bir başvuru eseridir.

3) Mustafa Kemal Samsun'a çıktığında ülke ne durumdaydı?

SÖYLEV, "1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım" cümlesiyle başlar, ülkenin içinde bulunduğu durumun bir genel değerlendirmesini içerir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı devletinin yer aldığı tarafın yenilmesi sonucu içine düşülen bu durum, **"ülkeden kaçanlar"** ve **"kendilerini korumak peşindeki onursuz ve korkak"** kişilerin elindedir. Ordu etkisiz hale getirilmiş, ülkenin birçok yeri işgal edilmiştir. En son da, **Nutuk**'un başlangıç seçtiği 19 Mayıs gününden dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da, Yunanlılar İzmir'e çıkmışlardır. Bu arada, milliyet duygularıyla, önce Rumlar, sonra da öteki azınlıklar, ülkenin her yerinde örgütlenerek harekete geçmeye başlamışlardır. Atatürk durumu şöyle özetliyor: **"Farkında olmadan başsız kalan ulus, karanlık ve belirsizlik içinde, olacakları bekliyor. Felaketin korkunçluğunu ve ağırlığını anlamaya başlayanlar, bulundukları çevreye göre ve olaylardan etkilenme güçlerine göre, kurtuluş çaresi saydıkları yollara başvuruyorlar..."**

4) Bu durumdan çıkmak için ne gibi yollar öneriliyordu?

ATATÜRK, çevresinde gördüğü önerileri üçe ayırır. Buna göre, kimileri **"İngiltere'nin koruyuculuğu"**nu istemenin, kimileri de **"Amerika'nın güdümüne (mandasına) girme"**nin çıkar yol olduğunu düşünüyorlardı. Üçüncü olarak da, bölge bölge ortaya çıkan direniş hareketleri, ya merkezi devletten ayrılmamanın yollarını, ya da kendi başlarına **"kendi çarelerini kendi bulma"** yollarını arıyorlardı.

5) Mustafa Kemal'in gördüğü çıkar yol neydi?

ATATÜRK, önerilen öteki **"çıkar yol"**ların hepsini reddederek, şöyle düşünüyordu: **"Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tüm bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık önünde, uşaklıktan öte bir gözle görülmeye layık olamaz. Yabancı bir ülkenin güdümüne girmeyi istemek, insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü, uyuşukluğu be*nimsemekten başka bir şey değildir.* Bu aşağılık duruma gerçekten düşmemiş olanların, başlarına yabancı bir yöneticiyi isteyerek getirmeleri hiç düşünülemez. Oysa, Türk'ün onuru ve yetenekleri daha yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa, yok olsun, daha iyi... Öyleyse, ya bağımsızlık, ya ölüm! İşte, gerçek kurtuluşu isteyenlerin parolası bu olacaktı. Bir an için, bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranılacağını düşünelim. Sonuç ne olacaktı? Tutsaklık. Peki efendim, öteki kararlara uymakla da sonuç bu olmayacak mıydı? Şu farkla ki,**

bağımsızlığı için ölümü göze alan bir ulus, insanlık onur ve şerefinin gereği olan her özveriye başvurduğunu düşünerek avunur ve tutsaklık zincirini kendi eliyle boynuna geçiren uyuşuk, onursuz bir ulusa karşılık, dost ve düşman gözündeki yeri elbette başka olur."

Bu düşüncelerle, en başından başlayarak, eski devleti yıkarak bir yeni çağdaş devlet, bir cumhuriyet kurmak amacında olan Mustafa Kemal, Samsun'a çıkışından itibaren, izlediği tutumun, **"ilk kararın çizdiği çizgiden ve yöneldiği amaçtan hiç ayrılmamış olduğunu"** belirtir, şöyle der: **"Ben, ulusun vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini, bir millî sır gibi kendi vicdanımda taşıyarak, bütün toplumumuza yavaş yavaş uygulatmak zorundaydım."**

6) Mustafa Kemal orduyu nasıl örgütledi ve ulusal örgütlerle ilgili neler yaptı?

MUSTAFA Kemal, bir hafta kadar Samsun'da ve 25 Mayıs'tan 12 Haziran'a dek Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya gider. Bu süre içinde **"Üçüncü Ordu Müfettişi"** yetkileriyle, önce Rum çetelerin Karadeniz bölgesindeki etkinliklerine son verir, bu arada da ordunun durumunu ele alır. Ancak, asıl, önemini gördüğü Yunan işgali konusunda ulusu uyarmak gerekiyordu. Bu açıdan, valiliklere ve mutasarrıflıklara (yerel yöneticilere) bir genelge yayınlayarak durumu anlatır ve gösteriler yapılmasını teşvik eder.

7) Mustafa Kemal nasıl "geri çağırıldı?"

ANADOLU'da ulusal hareketin gösteriler ve tepkiler yoluyla belli hale gelmesi, işgal kuvvetlerini, başta

İngilizler olmak üzere rahatsız etti ve İstanbul hükümeti üzerinde bu konuda baskılar başladı. Böylece Mustafa Kemal'e İstanbul'dan ayrılırken verilen **"resmı"** görev, sona eriyordu. 8 Haziran 1919'da Harbiye Nazırı (Savunma Bakanı) Mustafa Kemal'i İstanbul'a çağırır. Atatürk bunu şöyle değerlendirdi: **"Yapılan çağırıya uymamak ve gitmemekle birlikte, ulusal örgütler kurmayı ve ulusal ayaklanmayı yönetmeyi sürdürdüğüme göre, asi durumuna girdiğim kuşku götürmezdi. Bundan dolayı, girişimlerimin bir an önce kişisel olmaktan çıkarılması ve bütün ulusun birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve yansıtacak bir kurul adına yapılması gerekli idi."**

8) "Amasya Bildirgesi" neydi?

YUKARIDAKİ soruda belirttiğimiz amaç içinde, 18 Haziran'da Trakya'ya yönelik bir yönerge yayınlayan Mustafa Kemal, 21 Haziran gecesi, Amasya'da, bir bildirge yazdırır. Bunun metni özetle şöyledir:

" ● Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir.

● İstanbul'daki hükümet, üstlendiği sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum ulusumuzu yok olmuş gibi göstermektedir.

● Ulusun bağımsızlığını yine ulusun dayanma gücü ve kararlılığı kurtaracaktır."

9) İstanbul hükümetinin Mustafa Kemal'e karşı tutumu ve "Ali Galip Olayı" neydi?

İNGİLİZLERİN baskısı sonucu, Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) **Ali Kemal,** 23 Haziran tarihli bir yazıyla

Mustafa Kemal'in görevinden alındığını, kendisiyle hiçbir ilişkiye girilmemesini, sözünün dinlenmemesini bütün ülkeye duyuruyordu. Bununla da yetinmeyerek, yanında başka birtakım kişilerle, Elazığ valisi olarak Anadolu'ya Ali Galip adlı bir Kurmay Albay gönderiyordu. Ali Galip'in Sıvas'a gelişiyle, Mustafa Kemal'i **"Hain, asi, zararlı adam"** ilan eden bazı bildiriler şehir duvarlarına yapıştırılıyor... Ali Galip, Sıvas'ta, Mustafa Kemal'in gelişini bekliyor...

10) Mustafa Kemal, Sıvas'a nasıl gitti?

DURUMU haber alan Atatürk, hemen karar verir. Seçme bir atlı piyade birliğini Tokat üzerinden Sıvas'a gitmek üzere hazırlayarak, kendisi de 26 Haziran sabahı karanlıkta Tokat'a doğru yola çıkar. Tokat'a varışında telgrafhaneyi gözaltına alan Mustafa Kemal, 27 Haziran günü Sıvas'a doğru yola çıkar. Ancak, yola çıkışından altı saat sonra (ki Tokat-Sıvas yolu o zaman bu kadar çekiyordu) gönderilmek üzere, **"Ordu Müfettişi"** imzasıyla, Tokat'tan çıkış saati ile Sıvas'a gelmekte olduğuyla ilgili bir telgrafın çekilmesini sağlar. Bu sırada, Ali Galip ile Sıvas Valisi Reşit Paşa, Mustafa Kemal'le ilgili ne yapılması gerektiğini tartışıyorlardır. Bu arada, Reşit Paşa'nın eline Mustafa Kemal'in Tokat'tan çektirdiği telgraflar ulaştırılır. Reşit Paşa, telgrafı Ali Galip'e uzatarak, **"İşte, kendisi geliyor; buyurun, tutuklayın"** der. Telgrafı alan Ali Galip, saatine bakarak, **"geliyor değil, gelmiş olmalı"** der ve **"Ben tutuklarım dedimse, benim ilim içinde olursa tutuklarım demek istedim"** diyerek yan çizer... Bunun üzerine toplantıda bulunanları bir telaş alır, hep birden, **"haydi öyleyse karşılamaya gidelim"** denir.

11) Erzurum Kongresi nasıl hazırlandı?

MUSTAFA Kemal Sıvas'ta bazı örgütlenme çalışmalarından sonra, 28 Haziran sabahı Erzurum'a hareket etti ve buraya 3 Temmuz günü vardı. Erzurum'da bir şubesi olan **"Vilayatı Şarkiye Müdafaa–i Hukuk–u Milliye Cemiyeti"** (Doğu İllerinin Ulusal Haklarını Koruma Derneği) 10 Temmuz'da Erzurum'da toplanacak bir **"Doğu İlleri Kongresi"** için bazı girişimlerde bulunmuştu. Ancak illerden delegelerin seçilip gönderilmeleri çeşitli nedenlerle gecikiyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal valilere ve komutanlara tel çekerek delege seçimini hızlandırmalarını istedi. Bundan sonra, onüç gün gecikme ile Kongre toplanabildi.

12) Mustafa Kemal'in askerlikten çekilmesi nasıl oldu?

ERZURUM Kongresi başlamadan önce, Atatürk'ün faaliyetlerini izleyen İstanbul, ona engel olmaya çalışıyordu. Olayların gelişmesini Atatürk'ün kendi sözleriyle izleyelim: **"Harbiye Nazırlığı "İstanbul'a gel" diyordu. Padişah, "Önce hava değişimi al, Anadolu'da bir yerde otur, ama bir işe karışma" diye başladı. Sonunda, ikisi birlikte, "İlle gelmelisin" dediler. "Gelmem" dedim. Sonunda 8/9 Temmuz 1919 gecesi, Saray'la açılan bir telgraf başı konuşması sırasında, birdenbire perde kapandı ve 8 Haziran'dan 8 Temmuz'a değin, bir aydır süren oyun son buldu. İstanbul, o dakika benim resmi görevime son vermiş oldu; ben de o dakikada, 8/9 Temmuz 1919 gecesi saat 22.50'de, Harbiye Nazırlığı'na, saat 23.00'de de Padişah'a, görevimle birlikte askerlik mesleğinden çekildiğimi bildiren telleri çekmiş ol-**

dum. Durumu ordulara ve ulusa kendim bildirdim. O günden sonra resmi görev ve yetkiden ayrılmış olarak, yalnız ulusun sevecenliğine, soyluluk ve yiğitliğine güvenerek ve onun bitmez gürlük ve erk kaynağından esinlenip güçlenerek vicdani görevimizi sürdürdük." Bunun üzerine, Mustafa Kemal'i çok duygulandıran bir biçimde, **"Cemiyet"**'in Erzurum şubesi, onun **"Çalışma Kurulu Başkanı"** olmasını istedi. Atatürk de bunu kabul etti...

13) Erzurum Kongresi ne gibi kararlar aldı?

23 Temmuz'da toplanan Erzurum Kongresi, 14 gün sürdü. Mustafa Kemal'in başkanlığında yürüyen çalışmalardan sonra bir **"Tüzük"** ile bir **"Bildiri"** hazırlandı. Atatürk, her iki belgede yer alan ilke ve kararları şöyle özetliyor: **"1. Ulusal sınırlar içinde bulunan yurt parçaları bir bütündür, birbirinden ayrılamaz. 2. Ne türlü olursa olsun, yabancıların topraklarımıza girmesine ve işlerimize karışmasına karşıyız. Ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde, ulus, birlikte direnecek ve yurdu savunacaktır. 3. Yurdun ve bağımsızlığın korunmasına ve güvenliğinin sağlanmasına İstanbul Hükümeti'nin gücü yetmezse, amacı gerçekleştirmek için, geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri ulusal kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Temsilciler Kurulu yapacaktır. 4. Ulusal gücü etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir. 5. Hıristiyan azınlıklara siyasal egemenliğimizi ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez. 6. Yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu kabul olunamaz."** Aynı zamanda kongre başkanlığını da yürüten Mustafa Kemal, kongre so-

nunda seçilen **Temsilciler Kurulu**'nun (Heyeti Temsiliye) başkanı seçildi.

14) Sıvas yolundaki "tehlike" neydi?

AĞUSTOS ayının ortalarında delegelerin Sıvas'a doğru yola çıktığı haberleri gelmeye başladı. Bunun üzerine Mustafa Kemal de, Erzurum'da seçilen **Temsilciler Kurulu**'ndan dört arkadaşıyla birlikte, delege olarak Sıvas'a gidecekti. Mustafa Kemal arkadaşlarıyla birlikte 29 Ağustos günü yola çıktı. Olayın devamını kendi ağzından dinleyelim: **"Erzincan boğazına gelince, birtakım jandarma erlerinin ve subaylarının tedirgin ve korkulu bir davranışla otomobillerimizi durduklarını gördük. Durumu açıkladılar: "Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez."** Bunun üzerine Atatürk şöyle düşünür: **"Ben Erzurum ile Sıvas arasındaki yolu belli süre içinde aşıp belli günde Sıvas'ta bulunamazsam; şurada burada, şundan ya da bundan ötürü korktuğum ve beklediğim, Sıvas'ta ve her yerde duyulursa, bozgun başlayabilir, işler alt üst olabilirdi."** Bu düşünceyle şu emri verdi: **"Yola devam edilecek. Sağdan soldan gelecek, uzaktan açılmış ateşlere önem verilmeyerek otomobiller hızla şose üzerinde yollarına devam edecek. Vurulan, ölen olursa onlarla ilgilenilmeyecek. Şoseyi kapayan haydutlarla karşılaşılırsa, hepimiz otomobillerden atlayacağız ve bunlara saldırarak yolu açacağız. Kalanlar, kullanılabilecek durumdaki otomobillere binerek hızla ilerleyip yola devam edecekler."** *Mustafa Kemal'in* bu kararı uygulandı ve hiçbir olay olmadan Erzincan boğazı aşıldı. Atatürk, 2 Eylül günü Sıvas'a ulaştı.

15) Sıvas Kongresi'nde ''başkanlık sorunu'' nasıl ortaya çıktı?''

SIVAS Kongresi 4 Eylül 1919 Perşembe günü 14.00'de açılacaktı. Ancak, Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca karşılaşacağı bir durumun, kendi arkadaşlarının ona karşı düşmanca, sinsi ve engelleyici bir tavır takındıklarının haberini aldı. Kendisini başkan seçtirmemek için bir düzen hazırlanmıştı. Mustafa Kemal, önce arkadaşlarını yüzledi, aldığı haberi doğruladı. Sonra, çağrıda bulunan kişi sıfatıyla bir konuşma yaparak, Kongreyi açtı. Bunun üzerine, arkadaşlarının ikna ettiği anlaşılan saygıdeğer bir kişi, tek bir başkan seçilmesini önerdi. Mustafa Kemal, öneriyi oya koydu. Çoğunlukla kabul edilmedi. Başkan seçimi gizli oyla yapıldı. Üç üyeden başka bütün üyeler oylarını Atatürk'e verdiler.

16) Sıvas Kongresi'nin gündeminde neler vardı?

SIVAS Kongresi'nin gündemi esas itibariyle Erzurum Kongresi'nde hazırlanan tüzük ve bildiri ile, daha önce Sıvas'ta hazırlanan bir muhtıra idi. Bu muhtıra, Amerikan güdümüyle ilgiliydi. O sıralar birçok kişi, Osmanlı topraklarını bir bütün halinde tutmanın tek yolunun Amerika'nın güdümünü (mandasını) istemek olduğu üzerinde anlaşıyordu. Bu kişiler arasında çok iyi tanınan **"aydın"** sayılan kişiler de vardı.

17) ''Amerikan Güdümü'' tartışması nasıl yürüdü?

AMERİKAN mandasıyla ilgili muhtıra gündeme gelince, Mustafa Kemal önce muhtıra içinde bulunan

bir noktanın yanlış olduğunu bildirerek, olaya ağırlığını koydu. Bundan sonra Amerikan mandası lehine konuşanlar, **"tam bağımsızlık"** ilkesi ile güdümün birbirine engel olmadığı gibi saçma yollara bile saptılar. Sonunda, kendilerinden birinin verdiği bir önergeyle, bir ara çözüm bulundu ve **"güdüm"** (manda) sözü kullanılmadan ve Amerika'nın adı geçmeden **"Herhangi bir devletin teknik, sinai, iktisadi yardımı olumlu karşılanır"** gibi bir karar alındı. Bu arada bütün üyeler Atatürk'ün kesin tavrını öğrenmişti, **"güdüm"** konusu da bir daha açılmadı.

18) Sıvas Kongresi nasıl sonuçlandı?

SIVAS Kongresi, Erzurum'dakine oranla daha geniş ve bütün yurdu kapsayan bir kongre idi. Ancak, esas görevi, Erzurum'da alınmış olan kararları yurt çapında geçerli kararlar haline getirmekti. Bunlardan en önemlileri, Atatürk'ün yetkisini tanıyan ve **"Temsilciler Kurulu yurdun bütününü temsil eder"** ilkesiydi. Böylece Temsilciler Kurulu (Heyeti Temsiliye) Başkanı olarak Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın fiili lideri durumuna getiriliyordu. Buna bağlı olarak da **Şarki Anadolu Müdafaa–i Hukuk Cemiyeti**'nin adı, **Anadolu ve Rumeli Müdafaa–i Hukuk Cemiyeti oldu.**

19) Bu arada İstanbul'da neler oluyordu?

KONGRE sırasında iktidarda olan Damat Ferit Paşa hükümeti, bir yandan Mustafa Kemal'in ve kongrenin çabalarını baltalamaya çalışıyor, bir yandan da **"idare–i maslahat"** anlayışıyla, çeşitli konularda İngilizlerin baskılarına boyun eğerek, İstanbul'da toplanacak Meclis-i Mebusan için yapılması gereken seçim-

leri yapmıyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal, İstanbul hükümeti ile, **"ilişki kesme"** kararı aldı. Bunu komutanlara ve illere bildirerek, uygulattı. Bazı istisnalar dışında, 12 Eylül günü, hemen bütün Anadolu, İstanbul ile **"ilişki kesti."**

20) Mustafa Kemal'in Ali Rıza Paşa hükümeti ile ilişkileri nasıl yürüdü?

DAMAT Ferit Paşa hükümeti, Yunan işgali ve İngilizlerle ilişkiler yüzünden 2 Ekim'de çekilir, sadrazam olarak Ali Rıza Paşa atanır. Mustafa Kemal, bu kez tutumunu değiştirerek, hükümet ile ilişkiye geçer.

21) Mustafa Kemal ile "arabulucu" Yunus Nadi Bey neler konuştu.

MUSTAFA Kemal'e **"resmen ve açıkça"** yanıt veremeyen hükümet, gazeteci Yunus Nadi Bey'in arabuluculuğuna başvurdu. Yunus Nadi Bey, Ankara ile yazışmasında, yeni hükümetle ulusal örgütler arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi gerektiğini belirtti, şöyle dedi: **"Şimdiki hükümetin ileri gelenleriyle yaptığım görüşmelerden, ulusal örgütün isteklerinin hepsini yerine getirmeye ve yürütmeye kararlı oldukları anlaşılıyor."** Mustafa Kemal, bunun üzerine, kesin tavrından ödün vermeyerek, **"Hükümetin yayınlayacağı bildirilerde ulusal örgüt ve ulusal mücadele üzerine, her ne sebep ve yolla olursa olsun, yerici bir dil kullanırsa, bu yerme önemsiz birkaç sözcükle yapılsa bile, Temsilciler Kurulu'nca hemen her türlü uzlaşma yolunun kapanmış sayılacağını"** bildirir. Bu görüşmeyi Atatürk şöyle yorumluyor: **"Bay-**

lar, Yunus Nadi Bey, verdiğimiz bilgilerden ve yaptığımız açıklamalardan gerçek durumu anladı. Bizimle yazışmayı sürdürmeyi gerekli görmedi. Tersine yeni hükümeti ve özellikle Cemal Paşa'yı uyarmaya çalışmış."

22) İstanbul hükümeti ne diyordu, Mustafa Kemal'in buna yanıtı ne oldu?

BU gelişmeler üzerine, Harbiye Nazırı **Cemal Paşa**'dan, **"Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine"** yazılı, ancak Atatürk'ün resmi sıfatı belirtilmeden bir telgraf geldi. Yazı, özetle, ulusal hareketi kabul ediyor, Temsilciler Kurulu'nun **"hem dışarıya hem içeriye karşı, egemen olduğu anlamına gelmeksizin, hükümete yardımcı olmasını"** istiyordu. Bu arada mebus seçiminin hemen yapılacağı belirtilerek, **"ulusal iradeye uymayan davranışlardan sakınılacağına söz verirsem, ayrıntıların şekil ve zamanı kalır ki, bunun da pek kolay olacağına güvenim vardır"** deniliyordu.

Mustafa Kemal bu yazı üzerine çektiği telgrafta, Cemal Paşa'ya teşekkür ediyor, işbirliğine ve hükümeti desteklemeye hazır olduklarını belirtiyordu. Ancak, hükümetin yayımlayacağı bildiriyi önceden görmek istediklerini, kendilerinin de yayınlayacakları bildiriyi önce hükümete sunacaklarını ve düşüncelerini dikkate alacaklarını söylüyordu. Fakat bu nokta gerçekleşmedi. Mustafa Kemal bunu şöyle anlatıyor: **"Fakat Baylar, hükümetin, bildirisini yayınlamadan önce bize göstermek istemediği anlaşılınca, biz de ulusa olan bildirimizi, onlara danışmadan yayınladık ve Padişah'a yazılan teli de öylece çektik."**

23) İşgaller konusunda İstanbul'un ve Mustafa Kemal'in tutumları nasıldı?

MUSTAFA *Kemal ile İstanbul hükümeti arasında* biraz çekişmeli de olsa bir ilişkinin kurulduğu bir sırada, aslında anlayış farkı çok büyüktü. Sıvas'ta Ferit Paşa hükümetinin düşmesi üzerine yapılan gösterilerde halkın **"Kahrolsun işgal"** diye bağırdığı, bunun da Sıvas'ta çıkan **İrade-i Milliye** Gazetesi'nde yayınlandığını belirten Atatürk şöyle devam ediyor: **"Dahiliye Nazırı Damat Şerif Paşa, bu gazetenin haberini söz konusu ederek Sıvas Valiliği'ne yaptığı bir bildirimde, "Kahrolsun İşgal" gibi yazılar hükümetin şimdiki siyasetine uygun değildir" diyordu.** ***Bu ne demektir Baylar? Hükümet, düşmanların*** **yurdumuza girişini kötü görmeyen bir siyaset mi güdüyordu? Yoksa "Kahrolsun işgal" denildikçe, yurdun düşman eline daha çok geçmesine mi yol açılacaktı? Düşmanın yurda giriş ve saldırıları karşısında ulusun durup susması, bundan üzülmüş görünmemesi mi akla ve siyasete uygundu? Böyle yanlış ve bilinçsiz bir düşünce, batış ve dağılış uçurumuna dek tekmelenmiş bir devleti kurtarabilecek siyasete temel olabilir miydi?"** Bunun üzerine, 13 Ekim'de Harbiye Nazırı'na bir tel çeken Mustafa Kemal, ulusun duygularını göstermesini pek uygun ve yerinde gördüklerini, **"ulusun gerçek duygularına dayanarak Hükümetin haksız yere düşmanların yurda girişini tanımadığını resmi siyaset diliyle bildirmesini"** istedi. Gelen cevapta, Cemal Paşa **"yabancılara karşı konukseverce ve ılımlıca davranmak"**tan söz ediyordu. Atatürk şöyle diyor: **"Baylar, Rıza Paşa Hükümeti ve o Hükümet'e Harbiye Nazırı olan kişi, sevgili yurdumuza giren, süngülerini ulusun**

canevine saplayan yabancıları konuk sayıyor ve onlara karşı konukseverce ve ılımlıca davranmakta zorunluk görüyor! Bu ne düşüncedir, bu ne kafadır?"

24) Mustafa Kemal toplanacak Meclis konusunda ne düşünüyordu?

YENİ toplanacak Mebuslar Meclisi o sıralarda en önemli gelişmeydi. Ancak, Mustafa Kemal daha Erzurum Kongresi sırasında, Meclis'in İstanbul'da değil, Anadolu'da toplanmasını uygun görüyordu. Bu konuda Hükümet temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da yapılan görüşmede (bkz. soru 25) **Atatürk "Meclis'in İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı konusundaki düşünce ve görüşümüzü Salih Paşa'ya kabul ve tasdik"** ettirir, ancak hükümete bunu kabul ettiremez.

25) Salih Paşa ile Amasya görüşmesi nasıl sonuçlandı?

ULUSAL hareket ile temas kurmakla hükümet tarafından görevlendirilen Salih Paşa ile Atatürk 20-22 Ekim arası bir görüşme yaptı. Görüşme sonunda, üçü açık ikisi gizli beş tane protokol hazırlandı. Bunlar arasında, Sıvas Kongresi'nin bildirisi üzerine olan protokolde, Kongre kararları Mebuslar Meclisi'nin kabulüne sunulmak koşuluyla genel olarak uygun görüldü. Bu görüşmenin genel sonucunu Atatürk şöyle değerlendiriyor: **"Baylar, biz ulusal örgütlerin ve Temsilciler Kurulu'nun, İstanbul Hükümeti'nce resmi olarak tanınmış bir siyasal varlık olduğunun, görüşmelerimizin resmı olduğunun ve sonuçlarına**

göre iş görmek gerektiğinin taraflarca kabul edilmiş bulunduğunu açıkça ortaya koydurmak istiyorduk. Bunun için, görüşme sonuçlarıyla ilgili tutanakların protokol olduğunu kabul ettirmek ve İstanbul Hükümeti'nin delegesi olan Bahriye Nazırı'na imzalatmak, önemli idi."

26) Şeyh Recep Olayı neydi?

ATATÜRK'ÜN Sıvas'tan ayrılmasını ve Amasya'ya gitmesini fırsat bilen ve yabancılarla işbirliği yapan bazı kişiler, Mustafa Kemal'i Padişah'a kötüleyen bir tel çekerler. Bunların başını çeken Şeyh Recep'in, İngiliz işbirlikçisi Sait Molla ve İngiliz casusu Papaz Frew ile ilişkileri vardı (bkz. soru 27). Mustafa Kemal Şeyh Recep için şöyle diyor: **"Sıvaslı Şemsettinoğullarından, diye imza atan bu uyuşuk ve aşağılık Şeyh'in, bundan sonra da düşman oyuncağı olarak işleyeceği kötülüklere rastlayacağız."**

27) Sait Molla ile Papaz Frew arasındaki mektuplaşma ne gösteriyordu?

ATATÜRK'e ve Ulusal Harekete karşı girişilen çeşitli komplolar içinde en açık olarak belgelenmiş olanı, **İngiliz Dostluk Cemiyeti** Başkanı din adamı (!) Sait Molla'nın, **İngiliz Haber Alma Örgütü** üyesi casus Papaz Frew'a 11 Ekim-5 Kasım 1919 tarihleri arasında yazdığı oniki mektuptur. Bu mektuplarda, ulusal mücadeleyi kırmak için kullanılan ajanlar **"kod adlarıyla"** anılıyordu. **Nutuk**'da ibret olsun diye bu mektuplara yer veren Atatürk, şöyle diyor: **"Bu mektuplarda açıkça adlarını andığı Damat Ferit Paşa,**

Şeyhülislamlardan Mustafa Sabri ve Zeynel Abidin Efendilerle yazar ve bakanlardan Ali Kemal ve polis müdürlerinden Nurettin Beylerin, dahası, doğrudan doğruya Padişah Vahdettin'in bu hainlik örgütüyle ilişkili oldukları; Sıvas'taki Şeyh Recep, Elazığ'daki Ali Galip olaylarıyla Düzce, Karacabey, Konya ve Bozkır ayaklanmalarında bu gizli casusluk örgütüne bağlı ajanların etkili rol oynadıkları açıkça anlaşılmaktadır...

28) Yahya Kaptan nasıl öldürüldü?

SAİT Molla'nın çevirdiği dolaplar içinde en çarpıcı örneklerden birine Mustafa Kemal **Nutuk**'da yer verir. Gebze yöresinde Yahya Kaptan adinda bir kişinin Ulusal Mücadele'ye katılarak adamlarıyla birlikte çalışmak için kendisine telgrafla başvurması üzerine bu kişi hakkında yaptırdığı soruşturma olumlu sonuç verdiğinden, özverili bir yurtsever olan Yahya Kaptan'ın hizmetini kabul ettiğini, ancak İstanbul Hükümeti'nce yollanan askeri birliklerin Yahya Kaptan'ı yakalatıp sorgusuz ve yargılamasız, alçakça öldürttüğünü anlatır, şöyle der: **"Şimdi Baylar, acılı gözleriniz önüne, vicdanı ve acıma duygusu olanları gerçekten yaralayan bir teli daha sunarak, bu konu üzerindeki sözlerime son vereceğim: Ankara'da Kuvay-ı Milliye Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine. Eşim Yahya Kaptan, sadece sizinle olan ilişkisi dolayısıyla, bir suçu olmaksızın ve teslim olduğu halde, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Üsteğmen Abdurrahman Efendiler eliyle alçakça şehit edildi. Bütün Tavşancıl halkı olayın tanığıdır. Hak aramak için Adliye ve Dahiliye Nazırlıklarına başvuruldu. İki tane yetimle acıklı bir durumda**

bulunuyoruz. Bu iş için yüksek girişim ve yardımlarınızı bekliyoruz. Buyruk sizindir. (İstanbul, 14.1.1920) **Karagümrük'te Keçecilerde Karabaş Mahallesi'nde 19 sayılı evde oturan Yahya Kaptan eşi Şevket Hanım."**

29) Meclis'in toplanmasıyla ilgili tartışmalar nasıl yürüdü?

MUSTAFA Kemal, Meclis'in İstanbul'da toplanmasına engel olamayacağını anlayınca, İstanbul'a gidecek mebuslarla Ankara'da ön görüşmeler yaparak Meclis'te **"yurdun bütünlüğünü, devletin ve ulusun bağımsızlığını güven altına alma amacımızı korumak ve savunmak için, birleşik ve dayançlı bir grup oluşturmayı"** amaçladı. Ancak İstanbul hükümeti de eski tutumunu sürdürerek bu toplantılara engel olmaya çalıştı. Atatürk ise İstanbul'un girişimlerini etkisiz kılarak, Ankara'ya gelen mebuslarla bazen tek tek bazen gruplar halinde görüştü.

30) Temsilciler Kurulu'nun Ankara'ya taşınmasına nasıl karar verildi?

MECLİS'e katılacak mebuslarla görüşmek üzere Ankara'ya giden Atatürk, bu arada Temsilciler Kurulu'nun da Sıvas'tan Ankara'ya taşınmasına karar verdi. Bu düşünce aslında eski bir düşünceydi. Buna Kâzım Karabekir Paşa, Doğu illerinin örgütsüz kalmaması için karşı çıkmıştı. Mustafa Kemal ise şöyle diyordu: **"Genel durumu yönetme sorumluluğunu üstüne alanlar en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, olabildiğince yakın bulunmalıdırlar. Yeter ki bu yaklaşma, genel durumu gözden uzak bıraka-**

cak ölçüde olmasın. Ankara bu koşulları üzerinde toplayan bir noktaydı." Bu düşüncelerle Ankara'ya gelen Atatürk, böylece ilerideki Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentini de seçmiş oluyordu.

31) Mustafa Kemal Ankara'da nasıl karşılandı?

18 Kasım 1919'da mebusların toplanmalarıyla ilgili yönergeyi yayımlayan ve buluşma hazırlıklarını tamamlayan Atatürk, Sıvas'tan hareket ederek Kayseri yoluyla Ankara'ya gitti. 27 Aralık günü, Ankara'ya varışını yurda şöyle duyuruyordu: **"Temsilciler Kurulu, bütün yol boyunca ve Ankara'da, büyük ulusumuzun ateşli ve içten yurtseverlik gösterileri içinde bugün Ankara'ya geldi. Ulusumuzun gösterdiği birlik ve kararlılık, yurdumuzun geleceğini güvence altına alma konusundaki inancı sarsılmaz bir ölçüde güçlendirecek niteliktedir." Nutuk**'da bunu şöyle anlatır: **"Baylar, beni, gerçekten içtenlikli, parlak ve güven verici duygularla karşılamış olan sayın Ankara halkı ile daha yakından tanışmak ve onlarla görüşmek bir ödev olmuştu. Onun için görüşmek üzere çağırdığımız mebusların gelişlerini beklediğimiz günlerde, toplanan sayın Ankaralılara, bir konferans vermiştim."** Atatürk bu konferansında, Wilson ilkelerine, Mondros Ateşkesine ve ulusal hareketin o güne kadar geçirdiği aşamalara değinir.

32) Mustafa Kemal liselilere verdiği konferansta ne dedi?

YUKARIDA sözü edilen konferanstan başka, Mustafa Kemal, 30 Aralık 1919'da ziyaret ettiği Ankara

Lisesi'nde öğretmen ve öğrencilere kısa bir konuşma yapar. O zamanlar Ankara Lisesi öğrencileri arasında bulunan Sayın Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, bu konuşmayı not etmiştir. **Nutuk**'un ana metninde bulunmayan konuşmanın tam metni şöyledir:

"Mektepli Efendiler,

Biliyorsunuz ki vatanımızın önemli bölümü halen düşman işgali altındadır. Sultan Osman'ın ve bütün kahraman ecdadımızın ervahı şu anda şu sakfın altında cevelan etmekte, bizlerden vatanımızın kurtuluşu ve ulusal bağımsızlığımızın korunması için fedakârlık istemektedirler. Esasen Türk ulusu düşmanın istilası ve ulusumuza reva gördüğü mezalim karşısında yekpare bir vücut halinde feveran etmiştir. İçinde bulunduğumuz ulusal mücadelenin kutsal amacı ve ulus iradesinin esas hedefi, kayıtsız şartsız bağımsızlık ve yurdun kurtulmasıdır. Necip ulusumuz vatanımızın harim–i ismetine kadar sokulmuş bir düşman karşısında bu amacın elde edilmesi için kanını akıtmaktadır. Mektepli Efendiler, sizler ulusal bilinç sahibi birer aydın sayılırsınız. İçinde bulunduğumuz durumu sizlere açıklamayı gereksiz buluyorum. Gerçi zorluk çok büyüktür, fakat çaresizliğe kapılmamak gerekir. Ulusta ve gençlikte mücadele azmi oldukça her türlü zorluk yenilecek ve saldırganlar mukaddes vatanımızın sinesinde yenilmiş ve hezimete uğramış olarak mukaddes topraklarımızdan sürülüp çıkarılacaktır. Ulusal sınırlarımız içinde tam bağımsız olarak yaşayacağız. Buna emin olarak, içiniz rahat bir biçimde çalışınız. Vatan sizden görev beklediği zaman koşarak geleceğinizden eminim."

33) İtilaf Devletlerinin İstanbul Hükümetine verdiği "Nota" neydi, İstanbul'un buna tutumu ne oldu?

İTİLAF devletlerini işgalci Yunan birliklerinin Anadolu içinde hangi sınırlara kadar ilerleyeceklerini İstanbul'a bildirerek, yöre halkının direnmesi sonucu Yunan birliklerinin öngörülen yerlere varmadıkları belirtilerek, Hükümeti *Kuvay-ı Milliye* güçlerine hâkim olamamakla suçluyordu. Harbiye Nazırı Cemal Paşa da, bu notaya adeta özür dileyici bir cevap veriyordu. Mustafa Kemal şöyle diyor: **"Komiserlerin notasından anlıyoruz ki, İtilaf Devletleri'nin Karadeniz Başkomutanı Bay George Miln, Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nazırı'na, yani Cemal Paşa'ya doğrudan doğruya kendi buyruğu altındaymış gibi yönerge ve buyruklar vermektedir. Cemal Paşa, şimdiye dek bunu bize bildirmedi. Ve yine anlıyoruz ki, Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nazırı, aldığı yönerge ve buyrukları yerine getirmemekten ve kabul edilemeyecek özürler ve nedenler ileri sürmüş olmaktan ötürü suçlandırılıyor... Başkomutan Miln, Yunanlıların gireceği bölgenin sınırlarını belirtiyor ve bu sınıra değin Yunanlılar'ın girmesinin sağlanmasını Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya buyuruyor. İşte Cemal Paşa'nın yerine getiremediği buyruk budur. Teşekkür olunur ki, gerek kendisi ve gerek üyesi olduğu hükümet, iş başına geldiklerinden çok çok bir ay sonra, Ulusal Kuvvetler karşısında güçsüz olduklarını, yabancı komiserlere söyleyebilmişlerdir."** Atatürk bu olaydan şu dersi çıkarıyor: **"Adalet dilenmekle ve başkalarını kendine acındırmakla, ulus işleri, devlet işleri görülemez; ulusun ve devletin onuru ve bağımsızlığı güven altına alınamaz.**

Adalet dilenmek ve acındırmık gibi bir ilke yoktur. Türk ulusu, Türkiye'nin yarınki çocukları, bunu bir an akıllarından çıkarmamalıdırlar."

34) "Ulusal Ant" neydi?

ULUSAL Ant **(Misak–ı Milli),** Mustafa Kemal'in Ankara'da, İstanbul Meclisi'ne gidecek mebuslarla yaptığı son konuşmalarda oluşan, Meclis'te tutulması gereken tutum konusunda bir tür program olan bir metindir. Meclis toplandıktan sonra, 17 Şubat 1920'de kabul edilen bu karar metni, bir Osmanlı Devleti'nin sürekliliği konusunda, Osmanlı topraklarında oturan halkın kendi özgür kararlarına dayanılmasını öngören, bu arada da kapitülasyonlara karşı çıkan bir metindir. Aslında Atatürk'ün mebuslara yaptığı telkinler sonucu oluşmuştur, ancak bunların bir hayli **"ılımlı"** ifadelerini kapsıyordu:

35) Mustafa Kemal mebuslara neden kızdı?

ANKARA'da görüştüğü mebusların hemen hepsi görünürde yurtsever ve ulusal mücadele yanlısıydı, ama İstanbul'a gidince işler **"başka türlü"** oldu. Atatürk bunu şöyle anlatıyor: **"Baylar, her görüştüğümüz kişi ya da kişiler, bizimle düşünce ve görüş birliği yaparak ayrılmışlardı. Ama, Mebuslar Meclisi'nde** "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu" **diye bir grup kurulduğunu işitmedik. Niçin? Evet, niçin? Buna bugün cevap isterim! Çünkü Baylar, bu grubu kurmayı vicdan borcu, ulus borcu bilme durum ve yeteneğinde bulunan baylar inançsızdırlar, korkaktırlar, cahildirler. İnançsızdırlar, çünkü, ulusal istek-**

lerin gerçekliğine, kesinliğine ve bu isteklerin dayanağı olan Ulusal Örgüt'ün sağlamlığına inanmıyorlardı. Korkaktılar, çünkü Ulusal Örgüt'ten olmayı tehlikeli görüyorlardı. Cahildiler, çünkü kurtuluşun tek dayanağının ulus olduğunu ve olacağını kavrayamıyorlardı. Padişah'a dalkavukluk ederek, yabancılara hoşgörünerek, yumuşak ve nazik davranarak, büyük ülkülerin gerçekleşebileceğine inanma aymazlığını gösteriyorlardı.
Bundan başka, Baylar, iyilikbilmez ve bencil idiler. Ulusal ülkünün ve Ulusal Örgüt'ün kısa bir sürede sağladığı saygınlık ve varlığı küçümsüyorlardı. Yaratılmış olan durum ve varlığın kolayca elde edilebileceği sanısına ve kuruntusuna kapılmakla, çirkin büyüklenme duygularını doyurma sevdasına düşüyorlardı. Erzurum'da, Sıvas'ta söylenmiş ve saptanmış bir unvanı, Müdafaa–i Hukuk Grubu adını olduğu gibi kabul etmek, küçüklük olmaz mıydı?! O addan daha anlamlı ad mı yoktu?! Evet, işittik. Baylar, varmış: "Fellâhı Vatan Grubu" (Mustafa Kemal burada bir kelime oyunu yaparak, kızgınlığını dile getiriyor. Kurulan grubun adı **Felâhı Vatan,** yani **"Vatanın Kurtuluşu"** idi; Atatürk **"Fellah"** diyerek Mısır'daki kıpti çiftçilerin adını kullanıyor).

36) Meclis ve hükümet konusunda İngilizlerin tutumu nasıldı?

MECLİS 12 Ocak 1920'de açılır. İngilizler doğal olarak bir örgütlenmeye yönelebilecek Meclis'e kuşku ile bakıyorlardı. Bu arada, kendilerini ülkenin hâkimi olarak gördüklerinden, gereğinde beğenmedikleri Harbiye Nazırı ile Genelkurmay Başkanının görevlerinden uzaklaşmasını bile isteyebiliyorlardı.

Cemal ve Cevat Paşaların görevden çekilmesini isteyen ve Meclis'in açılışından on gün sonra verilen bir notaya karşılık, Mustafa Kemal, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya şunları yazar: **"İngilizlerin, Harbiye Nazırı'nın ve Genelkurmay Başkanı'nın değiştirilmesini istemeleri, Osmanlı Devleti'nin siyasal bağımsızlığına kesin bir saldırıdır. Siyasal bağımsızlığımıza yöneltilen bu açık saldırıya devletçe bir şey demez, ulusça da göz yumarsak, siyasal varlığımıza karşı en kötü kararlara ve işlere kendimizin yol açmış olacağına kuşkumuz yoktur."** Bu arada Meclis başkanlığına seçilen Reşat Hikmet Bey de İngilizler tarafından tutuklanmıştı. Bunun üzerine Atatürk, 22 Ocak 1920 günü Ankara, Konya, Sıvas ve Erzurum'daki Kolordu komutanlıklarına yazarak yabancı subayların tutuklanmalarını emretti.

37) Ali Rıza Paşa Hükümetinin tutumu nasıldı?

İNGİLİZLERİN istekleri doğrultusunda kabinesinde değişiklikler yapan Ali Rıza Paşa, Meclis'ten de güvenoyu aldıktan sonra, bütün illere ve bağımsız sancaklara 14 Şubat'ta gönderdiği bir telle, artık Meclis'in toplandığını, **"başka yerde, ulusal irade adına söz söylemeye ve istekler ileri sürmeye yer ve yol yoktur"** diyerek, **"böyle davranışları Hükümet işlerine karışma sayılıp cezalandırılacağı"**'nı bildiriyordu.

Bu, Ankara'ya ve Mustafa Kemal'e karşı açık bir düşmanlık tutumuydu. Ancak hükümetin bu tutumu çok uzun süremeyecek, kısa bir süre sonra istifa etmek zorunda kalacaktı.

38) Akbaş Cephaneliği olayı nasıl gelişti?

BÜTÜN bu gelişmeler sonucu, artık ulusal kurtuluş hareketinin silahlı hale gelmesi gereken günler yaklaşıyordu. Bu amaçla, birçok yurtsever Kuvayi Milliyeci, Anadolu'ya silah ve cephane sağlamaya çalışıyordu. Bunlardan birinin öyküsünü Atatürk şöyle anlatır: **"Rumeli kıyısında, Gelibolu yakınında Akbaş denilen yerde bir cephane deposu vardı. Orada, Fransızlar'ın gözaltında tuttuğu pek çok silah ve cephane bulunuyordu. Hükümet İtilaf Devletleri'ne hepten boyun eğmiş görünmeyi yararlı saydığından, sözünü ettiğim cephanelikteki silah ve cephaneden bir bölümünü İtilaf Devletleri'ne bırakmaya söz vermiş... Oysa Baylar, Köprülü Hamdi Bey adında yiğit bir arkadaşımız, Kuvay-ı Milliye'den bir birlik ile, 26/27 Şubat gecesi sallarla Rumeli yakasına geçti. Akbaş cephaneliklerine el koydu. Depoyu bekleyen Fransızları tutukladı ve haberleşme yollarını kesti. Silahların tümünü, cephanenin bir bölümünü ve gözaltına aldığı Fransız erlerini Lapseki'ye getirdi. Silahlarla cephaneyi yurt içine yolladıktan sonra Fransız erlerini geri gönderdi."**

39) Ali Rıza Paşa hükümeti nasıl çekildi?

18–20 Şubat günleri Yunanlılar İzmir'e yeni kuvvetler, taşıtlar ve pek çok cephane getirerek, 3 Mart günü saldırıya geçerek Gölcük yaylası ile Bozdağ'ı ele geçirdiler. Bunun üzerine Ali Rıza Paşa hükümeti istifa etti. Bunu Atatürk şöyle yorumluyor: **"Ali Rıza Paşa'nın düşünebildiği tek çıkar yol, yerinde daha uzun kalmaktan vazgeçerek, hemen çekilip bu sorumlu işten yakayı sıyır-**

mak olmuştur."Hemen harekete geçen Mustafa Kemal, Anadolu'dan İstanbul'a telgraflar yağmasını sağlayarak, Yunan saldırısına karşı çıktı.

40) İngilizlerin İstanbul'u işgalleri nasıl gerçekleşti?

İNGİLİZLER, İstanbul'da mücadele yanlılarını tutuklama kararlarını 10 Mart günü verirler. Yeni sadrazam Salih Paşa'nın hükümetini de düşürerek İstanbul'a tam olarak el koyacaklardı. Bunu haber alan Mustafa Kemal, arkadaşlarını uyuyarak hemen Ankara'ya çağırdıysa da, sözünü dinletemedi. Bunun sonucu olarak, birçok yurtsever tutuklanarak Malta'ya sürüldü.

41) Telgrafçı Manastırlı Hamdi Efendi kimdi?

İSTANBUL'un işgaliyle ilgili anısını Mustafa Kemal şöyle anlatıyor: **"Baylar, 1920 yılının Mart'ının 16'ncı günü öğleden önce saat 10.00'da, makine başında şöyle bir tel verildi: "Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine. Bu sabah Şehzadebaşı'ndaki Muzıka Karakolu'nu İngilizler basıp, oradaki askerlerle çarpışarak, sonunda, şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Manastırlı Hamdi."**

Ben bu telin altına "tezelden kolordulara benim imzamla. M.Kemal" işaretini koyduktan sonra, bu teli verenden açıklayıcı bilgi almaya başladım. Manastırlı Hamdi Efendi durmadan bilgi vermeyi şöylece sürdürdü. "Şimdi de Harbiye'ye girdiklerini haber aldık. Beyoğlu telgrafhanesinin önünde İngiliz erlerinin olduğunu öğrendik." Bu sırada, Baylar, Harbiye telgrafhanesinde görevli Ali, bilgi vermeye

başladı: "Sabahleyin İngilizler basarak, altı kişi şehit oldu; onbeşe yakın da yaralı var. Şimdi İngiliz erleri dolaşıyorlar. Şimdi, işte İngiliz erleri Harbiye Nazırlığı'na giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye kapısına. Teli kes! İngilizler burada." Yeniden Manastırlı Hamdi Efendi bizi buldu. "Sabahleyin bizim erler uykuda iken İngiliz deniz erleri karakola gelip giriyorlar. Erlerimiz uykudan şaşkın kalkınca çarpışmaya başlanıyor. Sonunda bizden altı kişi şehit oluyor, onbeş kişi yaralanıyor. Bu arada zırhlıları rıhtıma yanaştırıp asker çıkardılar. Şimdi haber aldığıma göre Derince'ye dek yayılıyorlarmış. İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok. Orasına da el koydular sanırım. Bir saate kadar buraya da el konulacaktır. Şimdi haber aldım efendim." Bundan sonra, İngilizler gelene dek makinasının başından ayrılmayan Hamdi Bey'in de teli susar.

42) İstanbul'un işgali üzerine olaylar nasıl gelişti?

ATATÜRK, ilk önlemler olarak, bütün illere ve komutanlara gönderdiği tellerle, Hıristiyan halka karşı bir tepki olmamasını sağladı, sonra da işgal olayını bütün dünyada lanetleyerek, İstanbul'daki elçilikler nezdinde de protesto etti. Bu arada, işgalci güçlerin yayınlandığı bildirilerin de telgrafhanelerden geri çevrilmesini sağladı.

43) Meclis'in Ankara'da toplanma kararı nasıl alındı?

İSTANBUL'un işgaliyle Ankara ve Mustafa Kemal ülkede söz sahibi tek yetkili olarak kalmıştı. Atatürk, ilk iş olarak Ankara'da bir meclis toplanmasını düşün-

dü. Buna başlangıçta, devlet şeklini de değiştirme yetkisi olsun diye, bir **"Kurucu Meclis"** olarak toplamak istiyordu. Ancak bunun yanlış anlaşılacağını ve yadırganacağını düşünerek, **"Olağanüstü Yetkili Meclis"** deyimini kullandı.

44) Meclis'in toplanması karşısında zorluklar ve direnmeler nelerdi?

MUSTAFA Kemal'in Meclis toplamak konusunda başvurduğu kişiler, hep, eski Meclis'in devamı olacak bir meclis düşünüyorlardı. Oysa Atatürk, şöyle düşünüyordu: **"Mebuslar Meclisi'nin eski biçim ve niteliğiyle toplanmasını hiç aklıma getirmedim. Tersine, büsbütün başka nitelik ve yetkide sürekli bir meclis kurmayı ve bu meclisle, tasarladığım devrim evrelerini birlikte geçirmeyi düşündüm.**

45) Mustafa Kemal'e göre, Meclis nasıl bir yol izlemeliydi?

MUSTAFA Kemal, Meclis'le ilgili görüşlerini anlattığı açış konuşmasını **Nutuk**'da şöyle özetliyor: **"Bilindiği gibi Osmanlılar zamanında türlü siyasal yöntemler izlenmiş ve izleniyordu. Ben, bu siyasal yöntemlerden hiçbirinin, yeni Türkiye Devleti'nin yöntemi olamayacağı kanısına varmıştım. İslamcılık ve Turancılık siyasasının başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanmamaktadır. "Baskıncı ve yağmacı" olmak hevesleri, konumuzun dışındadır. İnsanlara her türlü özel duygularını ve bağlantılarını unutturup, onları kardeşlik ve tam eşitlik içinde birleştirerek, insancı bir devlet meydana getirme kuramının da kendine**

özgü koşulları vardır. Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, "ulusal siyaset" tir. Bu, ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişi güzel, ulaşılamayacak istekler ardında ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemek."

46) İlk ulusal hükümet nasıl kuruldu?

MUSTAFA Kemal'in Meclis'e verdiği bir önergenin kısa bir tartışmadan sonra kabulüyle, bir dizi ilke konuldu, bir hükümet kurulması öngörüldü. Bu ilkeleri Atatürk, **"Ulusal egemenlik temeline dayalı halk hükümetidir, Cumhuriyettir"** diye nitelendiriyor. Gerçekten de, Cumhuriyet'in adının konularak ilan edilmesinden çok önce, zaten Meclis'in toplanarak kendi hükümetini kurması üzerine, Türkiye Cumhuriyeti fiilen kurulmuş oluyordu. Bu arada, kabul edilen ilkelere konan bir **"Not"** ta şöyle deniyordu: **"Padişah ve Halife, baskı ve zordan kurtarıldığı zaman, Meclis'in koyacağı yasal kurallar uyarınca durumunu alır."** Bu ifadeyle, Meclis'in Padişah ve Halife'nin de üstünde bir yasal güç olduğu belirtiliyordu.

47) Damat Ferit Hükümeti'nin Ankara'ya karşı başlattığı ayaklanmalar hangileriydi?

BU arada İstanbul'da Damat Ferit işgalci ülkelerin bir tür **"kuklası"** olarak yeniden iş başına getirildi. İlk iş olarak Ankara'daki hareketin Padişah'a karşı **"isyan"** olduğunu bildiren bir **"fetva"**nın düşman

uçaklarıyla Anadolu'ya havadan yağdırılması oldu. Bunun sonucu olarak birçok isyan çıktı. Atatürk şöyle diyordu: **"Hainlik, cahillik, düşmanlık ve bağnazlık dumanları bütün yurt göklerini yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu. Ayaklanma dalgaları, Ankara'da karargâhımızın duvarlarına dek çarptı. Karargâhımızla kent arasındaki telefon ve telgraf tellerini kesmeye dek varan kudurgan saldırılar karşısında kaldık."** Bu ayaklanmalar özetle şunlardı:

●21 Eylül 1919'da Balıkesir'de birinci Aznavur ayaklanması.

●16 Şubat 1920'de, aynı yörede, ikinci Aznavur ayaklanması.

●13 Nisan 1920'de Adapazarı, Hendek, Bolu - Düzce ayaklanmaları.

●11 Mayıs 1920'de Geyve dolaylarında üçüncü Aznavur ayaklanması.

●Süleyman Şefik Paşa komutasındaki **"Hilafet Ordusu"** nun saldırısı ve Kuvayi Milliye güçleri tarafından yenilişi.

●14 Mayıs 1920'de Yenihan'de başlayan, Zile'ye ve Boğazlayan'a yayılan ayaklanma.

●13 Haziran 1920'de Sorgun ve Yozgat'ta Çapanoğlu ayaklanması.

●29 Temmuz 1920'de Düzce ayaklanması.

●7 Eylül 1920'de ikinci Zile ve Erbaa ayaklanmaları.

●Haziran 1920'de güney bölgelerindeki **"Millî"** aşiretinin ayaklanması.

●24 Ağustos'da ikinci **"Millî"** ayaklanması.

●21 Haziran 1920'de Çivril'de Çopur Musa ayaklanması.

●5 Mayıs 1920'de Konya ayaklanması.

Atatürk bu ayaklanmalardan kimisinin kısa sürede, *kimisinin de aylarca uğraşmalar sonunda güçlükle* bastırıldığını ve Yunanlılarla çatışma içindeyken ordunun gücünü yıprattığını belirtir.

48) Mustafa Kemal İstanbul'un arabulucusu Nurettin Paşa ile neler konuştu?

BU arada da İstanbul'daki işgalci güçler ve Damat Ferit, Ankara ile temas etmek istedi. Önce **"Leon"** adlı birisinin bir teli, sonra da **"Hükümet ve İngilizler"** adına görüşmek üzere eski İzmir valilerinden Nurettin Paşa Haziran ortalarında Ankara'ya geldi. İstanbul Mustafa Kemal'den şunları öğrenmek istiyordu: **"1) Hallfeliğe ve Padişahlığa karşı düşünce ve görüşümüz; 2) Bolşeviklik konusunda görüşümüz; 3) İtilaf devletlerine karşı, özellikle İngilizlere karşı dahi savaş verip vermediğimiz."** Atatürk görüşmeyi şöyle özetler: **"Nurettin Paşa birinci ve ikinci sorulara aldığı yanıtları pek doyurucu bulmadı. Ama, özellikle üçüncü sorunun yanıtı uzun ve ateşli tartışmalara yol açtı. Çünkü, biz demiştik ki, amacımız, ulusal sınırlarımız içinde toprak bütünlüğümüzü ve ulusun tam bağımsızlığını sağlamaktır. Buna engel olmak üzere karşımıza çıkacak kuvvet kim ve ne olursa olsun, hiç durmaksızın çarpışırız ve başarı kazanırız."**

49) Meclis'in açıldığı günlerde Kurtuluş hareketinin cepheleri nerelerdeydi?

MECLİS yönetiminin karşısındaki en önemli cephe, Yunan cephesiydi. Yunanlılar ilk İzmir'e çıkışlarından sonra hiçbir askeri direnme görmeden, yalnızca sivil çatışmalar içinde, ilerlemişlerdi. İlk kez, Ayvalık'-

taki alayın komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya), 28 Mayıs 1919'da Yunanlılarla çatışmaya girmiş ve onları durdurmuştu. Bunun üzerine Soma'da, Akhisar'da, Salihli'de ulusal cepheler kurulmaya başlanmıştı. Bunlar sonradan Kuzey Cephesi altında birleşti. 1919 yılı Haziranı'nda Demirci Mehmet Efe'nin komutanlığında Aydın cephesi kuruldu. Bu arada, güneyde Fransızlara karşı bir cephe vardı. Daha çok sivil milislerden oluşan güçler, Fransızları Pozantı'da kuşatarak geri püskürtmüşlerdi. Ayrıca Maraş'ta, Antep'de, Urfa'da önemli çatışmalar oldu. Sonunda düşman kuvvetleri buralardan çıkarıldılar.

50) Fransızlarla varılan "ateşkes" neydi?

BU arada, Atatürk, Fransızların da kötü durumda olmalarından yararlanarak bunlarla 20 günlük bir ateşkes imzaladı. Bundan amacı, hem zaman kazanıp ulusal birlikleri düzenlemek, hem de Fransızların Ankara yönetimini resmen tanımalarını sağlamaktı

51) Yunanlıların ilk genel saldırısı nasıl gerçekleşti?

İZMİR'e çıktıktan sonra ilerleme ve yayılmalarını sürdüren Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de Milen Hattı'ndan genel saldırıya geçtiler, iki koldan, Akhisar - Soma yönünden, ayrıca da Salihli ve Aydın cephelerinden saldırdılar. Kuzey kolları Karacabey'e kadar geldi, buradaki 61. ve 56. tümenlerimizi Bursa'ya doğru çekilmeye zorlayarak, ileri kollarını, Bursa'nın da ötesine, Dimbos - Aksu kesimine dek uzattı. Çok sarsılan kuvvetlerimiz Eskişehir'e dek çekildi. Bu arada, İngilizler 25 Haziran'da Mudanya'ya, 2 Tem-

muz'da da Bandırma'ya birer birlik çıkardılar. Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Eskişehir'e giderek kuvvetlerimizi düzenledi, komuta zincirini güçlendirdi. Bu arada Atatürk ve ordu Meclis'te ağır eleştirilere uğradı

52) Ermenilerin yenilgisi ve Gümrü Antlaşması nasıl gerçekleşti?

DOĞU'da Ermeniler boş durmuyorlardı. Mustafa Kemal Doğu olaylarını şöyle anlatıyor: **"Ermeniler Türkleri toptan öldürmekten vazgeçmiyorlardı. 1920 yılı sonbaharında Ermenilerin yaptığı kötülükler dayanılmaz bir kerteye geldi. Ermeniler üzerine yürümeye karar verdik... Ermeniler 6 Kasım'da savaşı bırakmak ve barış yapmak için bize başvurdular. 26 Kasım'da başlayan barış görüşmeleri 2 Aralık'ta sona erdi ve 2/3 Aralık 1920 gecesi Gümrü Antlaşması imzalandı. Baylar, Gümrü Antlaşması, Ulusal Hükümet'in yaptığı ilk antlaşmadır. Bu antlaşma ile, düşmanlarımızın ta Harşit Vadisi'ne dek olan Türk ülkelerini kendisine bağışlamayı tasarladıkları Ermenistan, Osmanlı Devleti'nin 1877 Savaşı'nda yitirmiş olduğu yerleri bize, Ulusal Hükümet'e bırakmış ve böylece saf dışı edilmiştir."**

53) Bu sırada Trakya'da durum nasıldı?

DÜŞMAN elinde bulunan İstanbul'a yakın olan Trakya, Ankara'nın etki alanının dışında kalıyordu. Ancak, aynı zamanda TBMM Edirne Milletvekili olan Cafer Tayyar Paşa, **"Doğu Trakya'nın varlığını yalnız başına koruyamayacağı"** kanısına vararak, kendisini çağıran İstanbul'a uyarak, kuvvetlerinin başından ayrıldı. Bu konuda Cafer Tayyar Paşa'yı suçlayan

Mustafa Kemal, şöyle diyor: **"Tarihte, bütün bir ülkeyi çok üstün düşman kuvvetleri karşısında son avuç toprağına değin karış karış, yiğitçesine ve namuslucasına savunmuş ve yine de varlığını korumuş ordular görülmüştür. Türk ordusu o nitelikte bir ordudur. Yeter ki ona komuta edenlerde, komuta edebilme niteliği bulunsun!"**

54) Mustafa Kemal "komutanlık" konusunda ne diyor?

ATATÜRK, bu durumdan çıkardığı tarih dersini anlatmayı şöyle sürdürüyor:

"Baylar, komutanlar, askerlik görevi ve gereklerini düşünürken ve uygularken, kafalarını siyasal düşüncelerinin etkisi altında bulundurmaktan sakınmalıdırlar. Siyasal durumun gereklerini düşünen, başka yetkilerinin bulunduğunu unutmamalıdırlar.

Baylar, bir komutanın tutsak olması da suç sayılmayabilir; ancak askerlik ödevinin gereklerini yapıp uygulayarak, elindeki kuvvetin sonuna dek, son süngü ve son soluğa dek kullandıktan sonra, kanını akıtmak fırsatını bulmaksızın düşman eline düşerse, bir Türk komutanının, ordusunu kullanmaksızın, herhangi bir kötü rastlantı ve mutsuzluk sonucu da olsa, düşmana tutsak olmasını biz suç saymasak bile, tarih bunu hiç bağışlamaz ve bağışlamamalıdır."

55) İsmet Paşa'nın Batı Cephesi Komutanı olması nasıl gerçekleşti?

İLK Yunan başarısı, düzenli ve güçlü bir ordunun hemen kurulması, özellikle de suvari birliklerinin geliştirilmesi gereğini ortaya koymuştu. Bu amaçla,

8 Kasım günü **"Örgüt"** (**"çete"** ve **"milis"** kuvveti) yerine tam anlamıyla bir devletin gücünü temsil edecek bir ordu kurulması için karar veren Atatürk, cepheyi ikiye ayırdı, daha önemli olan bölümünü **"Batı Cephesi"** diye adlandırarak, aynı zamanda Genelkurmay Başkanı olan İsmet Paşa'nın komutanlığına verdi. Güney kesimlerini de, Konya'ya gönderdiği Refet Paşa'ya verdi, her iki cepheyi de doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağladı.

56) "Çerkez Etem Olayı" nedir?

BATI'da düzenli bir ordu kurulmaya başlayınca, buradaki **"gezici kuvvetler"**in **"komutanı"** durumunda olan Etem ve Tevfik kardeşler, gizli çeteler de kurarak, İsmet Paşa ve düzenli ordunun başına bela oluyorlardı. Sonunda işi ayaklanmaya kadar götürdüler, hatta Yunanlılar ile işbirliğine bile girdiler. Bu konuda Atatürk şöyle diyor: **"Baylar, askerliği çapulculuk sanan; devlet kurup yönetmeyi, şunun bunun suçsuz çocuklarını kurtarmalık istemek için dağa kaldırma haydutluğu sanan; şarlatanlıklarıyla, yaygaralarıyla bütün bir Türk yurdunu tedirgin eden ve Türk Ulusu'nun Büyük Meclisi'ni kendileriyle uğraştıran utanmaz, kendini bilmez, saygısız ve harhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kertede alçak ve aşağılık yaratılışlı olan bu kardeşleri, ellerindeki bütün kuvvetler ve kendilerini destekleyen düşmanlarla birlikte tepeleyip yola getirmek, Devrim Tarihimizde etkili bir örnek göstermek zorunlu görüldü."** Ordu, Etem kuvvetlerinin üzerine yürüyerek, 29 Aralık günü Kütahya'ya girdi. Etem, hiçbir yerde kuvvetlerini durdurma ve direnmeyi göze alamadan, Gediz üzerine çekildi.

Ordu, 5 Ocak günü de Gediz'i ele geçirince, Etem ve kardeşleri Yunanlılara sığındı.

57) "Demirci Efe Olayı" neydi?

MUSTAFA Kemal'in ve Meclis'in Etem'le uğraşmalarının yanı sıra, Etem ile anlaşarak Ankara'ya karşı bir tutum takınan Aydın'daki Demirci Mehmet Efe de işe karıştı. Bunun üzerine Güney Cephesi'ndeki Refet Bey komutasındaki suvariler Demirci Efe üzerine gönderildi. Dinar yakınında İğdecik Köyü'nde yakalanan Efe'nin kuvvetleri dağıtıldı, kendisi kaçtı. Efe çok sonra Mustafa Kemal'e sığınarak bağışlanmıştır.

58) "Yeşil Ordu" neydi?

ATATÜRK'ün düzenli bir devlet ordusu kurma çabalarının karşısındaki bir başka engel de, **"Yeşil Ordu"** ydu. Bu, Meclis'in oluşmasından sonra Ankara'da kurulan, bir tür **"gizli örgüt"** olarak yaygınlık kazanan bir **"milis"** gücüydü. Ve yer yer dinsel ve Halife yanlısı tutumlar takınan sonradan Mustafa Kemal'e cephe alarak faaliyet gösteren derneği Atatürk kapattırdı, ancak dernek üyelerinin yıkıcı faaliyetleri sürüp gitti.

59) İkinci Yunan saldırısı nasıl gerçekleşti?

YUNAN ordusunun tümü, 6 Ocak 1921 günü bütün cephe boyunca her noktadan saldırıya geçti. Mustafa Kemal bu saldırıyı şöyle anlatıyor: **"İznik'ten Gediz üzerinden Uşak'a uzanan bir çizgi tasarla-**

yınız. Bu çizginin Gediz kuzeyinde kalan parçası ikiyüz kilometredir. Gediz'den Uşak'a kadar olan parçası da, yaklaşık olarak otuz kilometredir. Düşman üç tümenle bu kesimin kuzey ucundan Eskişehir üzerine doğru yürüdü. Bizim Gediz'de bulunan kuvvetlerimiz, Eskişehir üzerinden bu düşman tümenlerini karşılamak zorundaydı."

60) Çerkez Etem'in ihaneti nasıl belli oldu?

ARTIK Yunanlılarla açık bir işbirliği içinde bulunan Etem, Yunan saldırısı içinde yer alarak Kütahya'da bulunan ulusal tümene saldırdı. Bu tümen sayıca zayıf olduğu halde Etem'in kuvvetlerini yendi ve kaçmak zorunda bıraktı. İkinci bir hareketle 14 Ocak'tan 22 Ocak'a kadar kovalanan Etem kuvvetlerinin tamamı yakalandı, ancak Etem, Tevfik ve Reşit kardeşler Yunanlılara sığınarak kurtuldu.

61) Birinci İnönü Zaferi nasıl gerçekleşti?

YUNANLILARIN yeni genel saldırısı (bkz. soru 59) üzerine, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın komutasındaki Türk kuvvetleri, düşmanın çok üstün kuvvetlerini Eskişehir yakınlarında durdurarak yendi ve geri çekilmek zorunda bıraktı. Atatürk, kısaca, şöyle diyor: **"Karşıladı, yendi; Devrim Tarihimiz'e Birinci İnönü Zaferi'ni yazdı: 10 Ocak 1921."**

62) Damat Ferit Hükümeti nasıl çekildi?

MUSTAFA Kemal şöyle diyor: **"İç ayaklanmalar ve Yunan cephesi için sağlam karşı önlemler al-**

makta olduğumuz görülüyordu. İçten ve dıştan gelen silahlı saldırıların, özellikle Ankara'daki Ulusal Hükümet'i sarsamayacağı anlaşılıyordu. Bundan dolayı, İstanbul'un silahlı saldırı planları suya düşmüştü. Bunu değiştirmenin, yeniden uzlaşma siyasetine döner gibi görünerek, bizi içerden çökertme politikası gütmenin daha yararlı olacağına inandıkları yargısına varılabilir." İstanbul'da, Damat Ferit hükümeti çekiliyor, onun yerine Tevfik Paşa hükümeti kuruluyordu...

63) Yeni İstanbul Hükümeti Ankara'ya nasıl yaklaştı?

TEVFİK Paşa Hükümeti, işbaşına gelir gelmez, Dahiliye Nazırı Ahmet İzzet Paşa aracılığıyla, İstanbul ve Ankara'nın anlaşarak bir barış planı hazırlamaları için ilişkiye geçti. İstanbul'un bu tutumu yaygın olarak olumlu karşılandı. Ancak, Mustafa Kemal'in kuşkuları vardı. Gene de, görüşmede bir yarar görmediği halde, İstanbul'dan gelecek İzzet ve Salih Paşa'larla buluşmayı kabul etti. Ama, başından beri aklına bir plan koymuştu.

64) Atatürk Bilecik'te ne yaptı?

İZZET ve Salih Paşalar ile Mustafa Kemal, 5 Aralık 1920'de Bilecik'te bir araya geldiler. Olayı Atatürk'ten dinleyelim: **"İlk olarak: "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Başkanı" diyerek kendimi tanıttıktan sonra, "Kimlerle tanışıyorum?" diye sordum. Salih Paşa benim ne demek istediğimi kavramayarak, kendisinin Bahriye ve İzzet Paşa'nın Dahiliye Nazırı olduğunu anlatmaya kalkışırken, ben**

hemen, İstanbul'da bir hükümetin varlığını tanımadığımı ve kendilerini o hükümetin adamları olarak kabul etmediğimi, eğer İstanbul'daki bir hükümetin nazırları olarak görüşmek istiyorlarsa, kendileri ile görüşemeyeceğimi söyledim." Bundan sonra kimlik sorunu ortadan kaldırılarak yapılan görüşmelerde, Atatürk daha çok iki paşayı ikna etmeye çalıştı. Sonunda, İstanbul'a dönmelerine izin vermeyeceğini, birlikte Ankara'ya döneceklerini söyledi. Ankara'ya dönünce de, resmî bir bildiriyle, İzzet ve Salih Paşaların Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle görüşmek gibi bir sözde nedenle İstanbul'dan çıktıklarını, ülkenin iyilik ve esenliği uğrunda daha verimli ve etkili olarak çalışmak için Ankara'ya geldiklerini açıkladı. Sonradan, bu iki Paşa İstanbul'da yeni bir görev almayacaklarına söz vererek İstanbul'a döndüler, ama ikisi de İstanbul Hükümeti'nde nazırlıklar aldılar.

65) İzzet ve Salih Paşaların tutumu üzerine Mustafa Kemal'in "Ulusa Öğüdü" neydi?

MUSTAFA Kemal, bu olay üzerine, ulusa şu öğüdü veriyor: **"Baylar, sırası gelmişken, saygıdeğer Ulus'uma, şunu öğütlerim ki, bağrında yetiştirerek başının üstüne dek çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki öz mayayı çok iyi incelemeye dikkat etmekten hiçbir zaman geri kalmasın!"**

66) İlk Anayasa neler içeriyordu?

BU arada, Meclis'in içinde de, bir **"Anayasa"** ("Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"), yani Meclis'in bütün

yasa koyma işlemlerine temel olacak bir yasanın tartışmaları yapılıyordu. Mustafa Kemal şöyle diyor:

"Anayasa, 20 Ocak 1921 gününde Meclis'ten çıkmıştı. Meclis'in ve Ulusal Hükümetin durumunu, yetkisini, kuruluşunu ve niteliğini saptayıp belirleyen ilk yasadır. Meclis, 23 Nisan 1920'de açıldığına göre, bu Anayasa'nın Meclis'ten çıkarılabilmesi için dokuz aylık bir zamanın geçmesi gerekmişti." Bu gecikme, büyük çapta, Padişah ve Halife'nin hâlâ var sayılmasından ve üyelerin yeni bir devleti kurmakta olduklarının farkına varamamasından kaynaklanıyordu. 1921 Anayasası, çeşitli değişikliklerle bugüne dek hazırlanan Türkiye Anayasaları'nın hepsine temel teşkil eden ve **"Cumhuriyet ilkeleri**ni koyan belgedir.

67) Anayasa nasıl güçlüklerle karşılaşmıştı?

AYLAR süren tartışmalardan bir örnek vermek gerekirse, temel tartışma, TBMM'nin **"geçici"** bir kurul sayılması alınabilir. **"Geçici"** olmaktan, bazı üyeler, **"Padişah ve Halife kurtarılana dek"** yetkili olmayı anlıyordu. Oysa Atatürk'ün amacı, **"vatan kurtulana dek"** idi. Bundan sonra, zaten, yeni bir devlet kurulacak, **"Padişah ve Halife"** tartışması ortadan kalkacaktı. Mustafa Kemal, en son yaptığı bir konuşmayla, o gün söz konusu olanın **"varlığımızı ve bağımsızlığımızı kurtaracak olan Büyük Millet Meclisi'ni ve Ulusal Hükümet'i güçlendirecek anlam ve yetki"** olduğunu belirterek **"Padişah ve Halife"** tartışmalarına son verdi. Birkaç gün sonra Anayasa kabul edildi.

68) Mustafa Kemal'in Londra Konferansı'na katılmak konusundaki tutumu neydi?

BU sırada, 25 Ocak'ta Paris'te toplanan bir kurulun aldığı kararla, **"Doğu Sorunu"nun** görüşülmesi için 21 Şubat'ta Londra'da bir konferans toplanacağı açıklandı. Konferansa, İtilaf Devletleri ile Yunan ve Osmanlı delegeleri katılacaktı. Ancak İtilaf Devletleri Osmanlı temsilcileri arasında Ankara Temsilcilerinin de bulunmasını şart koşmuşlardı. Bunun üzerine Sadrazam Tevfik Paşa, Atatürk'e başvurdu. Mustafa Kemal'in tutumu kesindi: **"Türkiye'yi Londra'da yalnızca Ankara temsil edebilir..."** İstanbul'un ve özellikle de İtilaf Devletleri'nin bunu kabul etmeyecekleri belli olunca, Atatürk konuyu Meclis'e götürdü, iki öneri verdi: **"Birisi, yurdun ve ulusun tutum ve amacını İstanbul'a açık olarak bildirmek; ikincisi, ayrıca çağırılırsak Londra'ya bağımsız bir kurul göndermek. Her iki önerim de kabul edildi."** Böylece Ankara temsilcileri, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza Ankara'nın Konferans'a resmî olarak çağırıldığı bildirilince, Londra'ya gitti. 27 Şubat-12 Mart 1921 arasında yapılan Londra Konferansı, Ankara yönetimine yapılan ve ulusal ilişkiler açısından kabul edilemeyecek önerilerin reddedilmesi üzerine, hiçbir sonuç alamadan dağıldı.

69) İkinci İnönü Zaferi nasıl gerçekleşti?

ARTIK her şey TBMM ordularının başarılı olmasına bağlıydı. Yunanlılar, Bursa ve Uşak üzerinden 23 Mart 1921 günü ilerlemeye başladılar. İsmet Paşa komutasındaki Batı Cephesi birlikleri Eskişehir'in kuzeybatısında toplanmıştı. Daha önce yapılan planlarda

çarpışmanın İnönü mevzilerinde kabul edilmesi kararlaştırılmıştı. Düşman 26 Mart akşamı İsmet Paşa'nın birliklerini yerleştirdiği mevzilerin sağ kanadından yaklaştı. Ertesi gün çarpışma başladı. Yunanlılar 28 Mart'ta sağ, ertesi günü de her iki kanattan saldırdı. 30 Mart gününe dek çarpışmalarda Yunanlılar üstünlük sağladılar. Sıra İsmet Paşa'daydı. 31 Mart günü genel saldırı emrini verdi. Ertesi günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne şu bilgiyi veriyordu:

"Saat 18.30. Metristepe'den gördüğüm durum. Gündüzbey kuzeyinde sabahtan beri direnen ve artçı olduğu sanılan bir düşman birliği sağ kanat grubunun saldırısı üzerine, dağınık olarak çekiliyor. Yakından kovalanıyor. Hamidiye yönünde çatışma yok. Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce ölüleriyle doldurduğu savaş alanını silahlarımıza bırakmıştır. Batı Cephesi Komutanı İsmet." Mustafa Kemal'in bu tele yanıtı ise şöyle diyordu: **"İnönü Savaş Meydanı'nda Metristepe'de, Batı Cephesi Komutanı ve Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'ya, Bütün dünya tarihinde, sizin İnönü Meydan Savaşları'nda yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutanlar pek azdır... Siz orada yalnız düşmanı değil ulusun ters yazgısını da yendiniz."**

70) TBMM' de hangi gruplar ortaya çıkmıştı ve "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" nasıl kuruldu?

MECLİS'in çalışmaları içinde, temsil edilen çeşitli görüşler ve anlayışlar, zamanla Meclis'in birlik içinde çalışmasını engeller hale gelmişti. Bunlardan bazıları da örgütlenmiş, kendi gruplarını kurmuşlardı. Bunlardan belli başlıları şunlardı: **"Tesanüt** (Dayanış-

ma) **Grubu", "İstiklal** (Bağımsızlık) **Grubu", "Müdafaa–i Hukuk** (Hakları Koruma) **Zümresi", "Halk Zümresi", "İslahat** (Reform) **Grubu.**" Atatürk, bunların yanında, Erzurum ve Sıvas'tan bu yana gelen anlayışına uygun bir grup oluşturmak kararını vererek, **"Anadolu ve Rumeli Müdafaa–i Hukuk Grubu"** adında bir grup kurmaya karar verdi. Grubun programı ve ilkeleri, ileride artık yakınlaşan kurtuluştan sonra, yeni devletin biçimlenmesini yavaş yavaş hazırlamaya yönelikti. Bu grubun kurulması, eski anlayışta olanlar arasında kuşku uyandırdı.

71) Kâzım Karabekir Paşa yeni Grup konusunda ne düşünüyordu?

MUSTAFA Kemal'in kurduğu **"Anadolu ve Rumeli Müdafaa–i Hukuk"** Grubu konusunda kuşku belirten kişilerden biri de Kâzım Karabekir Paşa idi. Grubun ileride bütün devlet yapısını değiştirmeye yönelik olduğunu anlayan Karabekir, **"devlet biçiminde büyük ve tarihsel değişiklikler yapmaya girişmek için"** grubun sayısal olarak yetersiz olduğunu söylüyordu.

Ayrıca bunun bir **"parti programında kalması gereken"** ve bütün bir Anayasa biçimine girmemesi gereken bir hareket olduğunu söylüyordu. Atatürk verdiği yanıtta, Grup programının ortaya koyduğu kuralın **"Halkçılık"** olduğunu belirterek, **"Müdafaa–i Hukuk Grubu, ülkenin tam bağımsızlığını sağlamak için kısa ve kesin bir amaçla kurulmuştur. Anayasa'nın uygulanması da amacı içindedir"** diyordu. Ve anlıyordu ki, ülkede kendisinden başka hiçbir yetkili kişi, kendi en son amacı olan **"Cumhuriyet"** düşüncesini paylaşmıyordu.

72) Yeni Yunan saldırısı ve ordumuzun Sakarya'ya çekilmesi nasıl gerçekleşti?

İKİNCİ İnönü Zaferi'nden üç ay kadar sonra, Yunanlılar yeniden saldırıya geçtiler ve 10 Temmuz-25 Temmuz günleri arasında **"Kütahya-Eskişehir savaşları"** adıyla bilinen bir dizi çok önemli olmayan savaş yapıldı; ordumuz Sakarya'nın doğusuna çekildi. Bunun üzerine Meclis'te yeni bir eleştiri dalgası ortaya çıktı, bir **"sorumlu"** arandı. Bu arada, **"Bugünkü durumun yaratıcısını ordunun başında görmek isterdik"** diyenler de oldu. Kastedilen, tabii ki, Mustafa Kemal'di. Bunun üzerine, Atatürk'ün zaten istediği ve seve seve yükleneceği sorumluluğa yol açıldı; yani, Başkomutanlığa...

73) Mustafa Kemal ordunun çekilişini nasıl açıklıyordu?

MUSTAFA Kemal'in Başkomutan oluşuna geçmeden önce, ordunun Sakarya'ya dek çekilişinin nedenlerini **Nutuk**'dan okuyalım: **"İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra genel seferberlik yapmış olan Yunan ordusu, asker, tüfek, makineli tüfek ve top sayısı bakımından bizim ordumuzdan önemli ölçüde üstündü. Yunan ulusunun bütün gücüyle yaptığı bu saldırı karşısında bizim, askerlik yönünden, temel ödevimiz, Ulusal Mücadele'nin başından beri izlediğimiz ödevdi, yani, her Yunan saldırısı karşısında, direnmek ve uygun manevralarla durdurmak ve boşa çıkarmak, bu arada orduyu kurmak için zaman kazanmak."**

74) Mustafa Kemal nasıl Başkomutan oldu?

ORDUNUN Sakarya'ya çekilişi üzerine yoğunlaşan eleştiriler üzerine, Atatürk ordunun bütün sorumluluğunu kendi omuzlarına almaya karar verdi. Bu amaçla, **"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na"** hitaben, **"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal"** imzalı bir önerge verdi. Belki de garip görülecek bu **"hitap"** ve **"imza"**nın amacı, işin sorumluluğunu belirtmekti. Nitekim, Atatürk önergesinde şöyle diyordu: **"*Meclis'in* sayın üyelerinin genel olarak beliren istek ve dilekleri üzerine, Başkomutanlığı kabul ediyorum."**

75) Mustafa Kemal'in Başkomutan olarak aldığı ilk önlemler nelerdi?

BAŞKOMUTAN *seçilmesi üzerine yaptığı kısa konuşmada* Mustafa Kemal şöyle diyordu: **"Baylar, boynu bükük Ulusumuzu tutsak etmek isteyen düşmanları yeneceğimize olan inanç ve güvenim, bir dakika *olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada*, bu *tam* inancımı yüksek kurulunuza karşı, bütün Ulus'a karşı ve bütün dünyaya karşı ilan ederim."** Kendi karargâhıyla ilgili bazı küçük düzenlemelerden sonra, öncelikle ordunun mali ve ekonomik açıdan desteklenmesi için bir dizi emir verdi. Örneğin, **"yurtta her evin bir kat çamaşır, bir çift çorap ve bir çift çarık"** hazırlamasını istedi.

76) "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır" ilkesi neydi?

MUSTAFA Kemal'in aldığı önlemler daha etkili olamadan, Yunanlılar, 23 Ağustos günü vargüçleriyle saldırıya geçtiler. Düşman ordusunun üstün grupları, *savunma hattımızın birçok parçasını kırdı.* Bu sırada Atatürk Polatlı'da savaşı bizzat yönetiyordu. Ordulara şu emri verdi: **"Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh (alan) bütün yurttur. Yurdun her karış toprağı, yurttaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Küçük büyük her birlik, bulunduğu mevziden *atılabilir*, ama, *durabildiği ilk* noktada yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür."** Bu ilke, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da yapılan savaşlarda doğrulanmış ve Atatürk'ün daha 1921'de ortaya koyduğu **"topyekün savaş"** ilkesi yerleşmiştir.

77) Sakarya Savaşı nasıl kazanıldı?

YUKARIDAKİ soruda belirttiğimiz ilke uyarınca Sakarya Meydan Savaşı'nı yöneten Atatürk, yirmi iki *gün yirmi iki gece aralıksız süren bu savaşla* ilgili, şöyle diyor: "(Sathı müdafaanın uygulanması sonucu) **düşmanın üstün kuvvetlerini yıpratarak ve yok ederek en sonunda onu, saldırıyı sürdürme gücünden yoksun bir durum getirince, sağ kanadımızla ve daha sonra cephenin bütün önemli noktalarında karşı saldırıya geçtik. Yunan ordusu yenildi ve geri çekilmek zorunda kaldı. 13 Eylül 1921 günü Sakarya ırmağının doğusunda düşman ordusundan hiçbir iz kalmadı."** Sakarya Savaşı üzerine, Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal'e **"Mareşal"** rütbesini ve **"Gazi"** unvanını verdi.

78) Ankara Anlaşması nasıl imzalandı?

ATATÜRK'ün kazandığı zafer etkilerini göstermekte gecikmedi. Fransızlar, Anadolu üzerindeki emelle-gecikmedi. Fransızlar, Anadolu üzerindeki emellerinden vazgeçerek, barış istediler. Ankara anlaşması, 20 Ekim 1921'de imzalandı.

79) Mustafa Kemal'in "tam bağımsızlık" konusundaki düşünceleri nelerdi?

ANKARA anlaşmasına varan tartışmalar içinde, Fransa'nın gönderdiği eski bakanlardan özel temsilci **Franclin Bouillon** ile yaptığı görüşmeler sırasında, Atatürk'ün **"tam bağımsızlık"**tan anladığını açıklaması önemlidir. Mustafa Kemal'i dinleyelim: **"Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerimize aldığımız görevin özüdür. Bizden öncekilerin yaptıkları yanlış işler yüzünden, ulusumuz, sözde bağımsızdı, ama gerçekte bağımlıydı. Biz, onuruyla ve şerefiyle yaşamak isteyen bir ulusuz. Bir yanılgıyı sürdürmek yüzünden bu niteliklerden yoksun kalmaya katlanamayız.**

Tam bağımsızlık demek, elbette siyaset, maliye, ekonomi, adalet, askerlik, kültür gibi her alanda tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir."

80) Pontus Sorunu neydi?

PONTUS, başından beri Anadolu için önemli bir sorun olmuştu. Burada bulunan Rumlar, yapabildikleri ölçüde Yunanlılarla ilişki kurarak, bir **"Rum Cumhuriyeti"** kurmak, giderek de Yunanistan'la bir-

leşmek peşindeydiler. Bu *amaçla örgütler kurmuşlar,* Müslüman halka karşı çete saldırılarında bulunuyorlardı. Bu sorunun giderilmesi için Sıvas'ta bulunan Üçüncü Kolordu ile Erzurum'da bulunan Onbeşinci Kolordu görevlendirildi ve Pontus Rum eşkiyalarının *giderilmesi sağlandı.*

81) Meclis'te "Muhalif Grup" nasıl kuruldu?

MUSTAFA Kemal'in Meclis içinde çektiği zorluklar hâlâ bitmemişti. Bunu şöyle anlatıyor: **"Karşı düşüncelerin kaynağı, Müdafaa-i Hukuk Grubu Tüzüğünün temel maddesindeki ikinci nokta idi.** (Bu nokta hükümet kuruluşunu düzenleyen noktaydı; yani, Mustafa *Kemal'in Meclis Başkanı olarak yönetimde* söz sahibi olmasını...) **Bu yüzden, Grup içinde de görüş ayrılığı ve düzensizlik başgösterdi. Birtakım kişiler gruptan ayrıldı. Bu çıkanlar, en sonunda "İkinci Grup" adıyla bir grup kurdular. Bu grup, hükümetin işlerini bile engellemeye başladı."** Atatürk, sonuna dek, Meclis içindeki muhalefetle uğraşmak zorunda kalmış, ama, hiçbir zaman da, **"diktatör"** haline gelerek, kendisine karşı çıkanları ezmeye çalışmamıştır.

82) İtilaf Devletleri'nin "Ateşkes" önerisi neydi?

YUNANLILARIN üst üste yenilmesinden sonra, 22 Mart 1922'de İtilaf Devletleri'nden bir ateşkes önerisi geldi. Mustafa Kemal bunun yeni bir oyun olduğunu ve Yunanlıları baharla birlikte başlayan savaş döneminden kurtarma amaçlı olduğunu biliyordu,

ama öneriyi ilke olarak kabul etti. Ancak koşul olarak, Yunanlıların Anadolu'yu kademeli olarak boşaltmalarını öne sürdü. itilaf devletleri buna yanaşmadılar.

83) Başkomutanlık süresinin uzatılması konusundaki tartışmalar nasıl gelişti?

MUSTAFA Kemal, Başkomutanlığı kabul ederken, kendisi buna bir süre koymuştu. Başkomutanlık, ağır yetki ve sorumluluklarıyla, üç ayda bir uzatılıyordu. Muhalif gruplar, Mayıs 1922'de uzatılma süresi üçüncü kez söz konusu olunca, hep yaptıkları gibi, bazı gerekçeler de öne sürerek (Atatürk'ün Meclis'te bulunmadığı bir oturumda) Başkomutanlıkla ilgili yasanın süresinin uzatılmasına karşı çıkarak kabul edilmesini engellediler. Bunun üzerine, Atatürk kendileri de görevden ayrılmak isteyen arkadaşlarını yatıştırarak, 6 Mayıs'ta Meclis'te bir konuşma yapacağını bildirdi: Daha önce, kendi bulunmadığı oturumun zabıtlarını inceleyen Mustafa Kemal, öne sürülen iddialara tek tek yanıt verdiği sert konuşmanın sonunda şöyle dedi: **"Baylar, biliyor musunuz, Başkomutanlık iki gündür ne olacağı belirsiz bir durumda askıda bulunuyor. Ama, düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı. Bu yüzden, bırakmadım, bırakamam ve bırakmayacağım."** Atatürk'ün bu kesin tutumu karşısında, yeniden oya konulan yasa, 11 karşı ve 15 çekimser oya karşılık 177 oyla onaylandı ve Başkomutanlık Yasası'nın süresi uzatıldı.

84) Mustafa Kemal'in genel saldırı planı neydi?

ARTIK Yunanlılara karşı kesin bir sonuç almak amacında olan Mustafa Kemal, **Nutuk**'da, karşılıklı

askeri durumları anlattıktan sonra, şöyle der: **"Düşündüğümüz, kuvvetlerimizin çoğunu düşmanın cephesinin bir yanında ve elden geldiğince dış kanadında toplayarak, kesin sonuçlu bir meydan savaşı yapmaktı. Bunun için uygun gördüğümüz durum, büyük kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu güneyinde ve *Akarçay ile Dumlupınar karşısına gelen* yerde toplamaktı. Düşmanın can alıcı noktası orasıydı."** Saldırı hazırlıklarının 15 Ağustos 1922'ye dek bitirilmesi kararlaştırıldı.

85) Mustafa Kemal Cepheye nasıl gitti?

MUSTAFA Kemal, cepheye gizlice gidişini şöyle anlatır: **"Gidişimi belirli birkaç kişiden başka bütün Ankara'dan gizledim. Benim Ankara'dan ayrılacağımı bilenler, burada imişim gibi davranacaklardı. Hatta, benim Çankaya'da bir çay partisi verdiğimi de gazetelerle yayımlayacaklardı. 20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra saat 16.00'da Batı Cepheyi Karargâhında, yani Akşehir'deydim."**

86) Başkomutanlık Meydan Savaşı nasıl gerçekleşti?

MUSTAFA Kemal'in kendi anlatısını dinlemeyi sürdürelim: **"Saldırımız her bakımdan bir baskın biçiminde yapılacaktı. Bundan ötürü, her türlü yürüyüş gece yapılacak, birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinlenecekti. 26 Ağustos sabahı Kocatepe'de bulunuyorduk. Sabah saat 5.30'da topçu ateşimizle saldırı başladı. 26 ve 27 Ağustos günlerinde, Afyonkarahisar'ın güneyinde ve doğusunda bulunan düşman cephelerini düşürdük. Düş-**

man ordusunun ana kuvvetlerini 30 Ağustos'da, Aslıhan yöresinde çevirdik. Burada yaptığımız savaş sonunda (buna Başkomutanlık Meydan Savaşı denilmiştir) **düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik ve tutsak kıldık. Düşman ordusunun Başkomutanlığını yapan General Trikopis de tutsaklar arasındaydı."**

87) Nif (Kemalpaşa) "buluşması" neydi?

YUNAN ordusu tam anlamıyla bozguna uğramış, iki koldan kendisini saran Türk kuvvetlerinin arasında, İzmir'e doğru kaçıyordu. Bu arada meydana gelen bir olay, Mustafa Kemal'in askeri dehasını gösteren ilginç bir olaydır. Başkomutanlık Savaşı sürerken, İtilaf Devletleri yeniden Atatürk'e başvurarak, İzmir'deki konsoloslarına görüşme yetkisi verdiklerini bildirerek, görüşmenin yer ve zamanını kendisinin saptamasını istediler. Bunun üzerine Atatürk, **"9 Eylül 1922'de, Nif'te"** (şimdiki Kemalpaşa) konsoloslarla görüşebileceğini bildirdi. Bunu söylerken, İzmir'in birkaç kilometre uzağındaki Nif ile arasında, Yunan işgali altında yüzlerce kilometre vardı. İtilaf Devletleri, Atatürk'ün gelemeyeceği bir yer ve zaman belirterek, görüşme isteğini reddettiği sonucuna vardılar. Oysa Atatürk şöyle diyor: **"Ben dediğim gibi Nif'teydim. Ama, görüşmeyi isteyenler orada değildi. Çünkü ordularımız ilk verdiğim hedefe, Akdeniz'e ulaşmış bulunuyorlardı."**

88) Mudanya Anlaşması nasıl imzalandı?

YUNAN işgali sona erdirilmişti. Ancak Mustafa Kemal durmadı; hemen, ordulara İstanbul ve Trakya üzerine yürümeleri emrini verdi. Kendisiyle temasa

geçen **Fransız Generali Pelle**'ye de, Trakya kurtarılmadıkça ordularımızın durdurulmayacağını bildirdi. *Bunun üzerine İtilaf Devletleri Atatürk'ün isteklerine* boyun eğdiler, Trakya toprakları Meriç'e kadar boşaltıldı. Mudanya Ateşkes anlaşması, **İsmet Paşa**'nın başkanlığında, İngiltere delegesi **General Harrington**, Fransa Delegesi **General Charpy** ve İtalya delegesi **General Monbelli** tarafından 11 Ekim 1922'de imzalandı. Böylece, Türkiye'nin çok küçük değişikliklerle *bugünkü sınırları belirlenmiş oluyordu.*

89) Saltanat'ın kaldırılışı nasıl gerçekleşti ve Vahdettin nasıl kaçtı?

MUSTAFA Kemal artık muzaffer bir komutan olarak, düşündüğü siyasal değişikliklere gidebilirdi. Gerçi Meclis içindeki muhalefet hiçbir zaman dinmedi, ama Atatürk de, gücünden emindi. Nitekim, **"egemenlik haklarının Ulus'ta olduğunu"** belirten bir önerge tartışılırken, öfkelenen *Mustafa Kemal*, oturduğu yerden, oturum başkanından söz aldı ve önündeki sıranın üstüne çıkarak, yüksek sesle şöyle konuştu: **"Efendiler, egemenlik hiç kimse tarafından hiç kimseye, görüşmeyle, tartışmayla verilmez. Egemenlik, güçle ve zorla alınır. Osmanoğulları, Türk Ulusu'nun egemenliğine zorla el koymuşlardı. Bu yolsuzluklarını altı yüz yıl sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk Ulusu bu saldırganlara artık yeter diyerek ve bunlara karşı ayaklanarak egemenliğini fiili olarak *kendi eline almıştır.* Bu, *olup bitmiş bir şeydir.* Söz konusu olan, Ulus'a egemenliğini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız sorunu değildir. Sorun, zaten olup bitmiş bir şeyi, bir gerçeği açıklamaktan başka bir şey değildir. Bu, ne olursa olsun, yapıla-**

caktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım uygun olur. Yoksa, gerçek, yine yöntemine göre saptanacaktır; ama, belki birtakım kafalar kesilecektir." Atatürk'ün bu sert konuşması üzerine hazırlanan ve saltanatın kaldırılmasını öngören tasarı, 1 Kasım 1922'de Meclis'e verildi. Kürsüye çıkan Atatürk, **"Ülkenin ve Ulus'un bağımsızlığını sonsuza dek koruyacak ilkeleri yüce Meclis'in oybirliğiyle kabul edeceğini sanırım"** dedi. Açık oylamaya konulan tasarı, sonradan çıkan bir tek çatlak sese karşın, oybirliğiyle kabul edildi. Son Padişah Vahdettin, 17 Kasım 1922'de bir İngiliz savaş gemisine sığınarak Türkiye'den kaçtı.

90) "Devletin dini" konusunda Mustafa Kemal'in düşünceleri nelerdi?

BUNDAN sonra yeni bir Anayasa yapma çalışmalarına başlandı. Anayasa'nın ikinci maddesinde yer alan **"Türkiye Devleti'nin dini, İslam dinidir"** ibaresi, Mustafa Kemal'i rahatsız ediyordu. Bunu, İzmit'te gazetecilerle yaptığı bir konuşma sırasında, **"Yeni devletin dini olacak mı"** sorusu üzerine, şöyle açıklar: "**Baylar, gazetecinin sorusuna karşılık "Devletin dini olamaz" diyemedim; tersini söyledim: "Vardır efendim, İslam dinidir" dedim. Ama hemen, "İslam dininde düşünce özgürlüğü vardır" diye sözlerimi açıklamak ve yorumlamak gereğini duydum. Demek istedim ki, devlet, düşünce ve inançlara saygı göstermekle bağımlı ve yükümlüdür... Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da, yeni Anayasa yapılırken, "laik devlet" teriminden dinsizlik anlamını çıkarmaya eğilimli olanlara fırsat vermemek amacıyla, Anayasa'nın ikinci maddesini anlamsız kılan bir**

terimin konulmasına göz yumulmuştur... Ulus, Anayasa'mızdan bu gereksiz terimleri ilk elverişli zamanda kaldırmalıdır!"

91) Cumhuriyet Halk Partisi nasıl kuruldu?

MUSTAFA Kemal, planladığı devrimleri gerçekleştirecek bir siyasal örgüt, yani bir siyasal parti kurma gereğini duyuyordu. Bu amaçla, 7 Aralık 1922'de basına verdiği bir bildiriyle **"Halk Partisi"** (Fırkası) adlı ve **"halkçılık"** ilkesine dayalı bir partinin kurulması için çağrıda bulundu. Halk kesiminden çeşitli kişilerle uzun uzun görüştükten sonra, 8 Nisan 1923'de Halk Partisi'ni resmen kurdu. Bu parti Cumhuriyet'in ilanından sonra Cumhuriyet Halk Partisi adını aldı.

92) Mustafa Kemal'in Meclis üyeliğine yönelik ''oyun'' neydi?

ARALIK 1922 başında, yine Meclis'ten, Atatürk'e yönelik bir **"dolap"** çevrildi. Üç milletvekili, verdikleri önergeyle, Milletvekili seçimlerini düzenleyen yasada, şöyle bir değişiklik önerdiler: Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde kalan bir yerden olmak ya da yine bugünkü sınırlar içinde bulunan bir yerde beş yıl süreyle oturmuş olmak koşulunu yerine getirmeyenler milletvekili olamazlar... İlk bakışta normal bir koşul gibi görünen bu önergenin içeriği, aslında tamamiyle Atatürk'e yönelikti, çünkü o bu koşulu yerine getiremiyordu. Mustafa Kemal söz istedi ve şunları söyledi: **"Doğum yerim, ne yazık ki bugünkü sınırlar dışında kalmış bulunuyor, herhangi bir seçim bölgesinde de beş yıl oturmuş değilim. Bu maddenin istediği**

niteliği kazanmaya çalışsaydım, Arıburnu ve Anafartalar'daki savaşları yapmamaklığım gerekirdi. Bir yerde beş yıl oturmak zorunda bulunsaydım, Bitlis'i ve Muş'u aldıktan sonra Diyarbakır'a doğru yayılan düşmanın karşısına çıkmamaklığım gerekirdi. Bu bayların istediği nitelikleri kazanmak isteseydim, Suriye'yi boşaltan orduların artıklarından Halep'te bir ordu kurarak düşmana karşı savunmaya girişmemekliğim ve bugün ulusal sınır dediğimiz sınırı çizmemekliğim gerekirdi.
Baylar, beni yurttaşlık haklarından yoksun kılmak yetkisi bu baylara nereden verilmiştir? Bu kürsüden açıkça yüce kurulunuza ve bu bayların seçim bölgeleri halkına ve bütün Ulus'a soruyorum ve karşılık istiyorum!" Mustafa Kemal'in bu konuşması gazetelerde yayınlanınca, yurdun dört bir yanından gelen telgraflar, öneriyi protesto ediyor ve Atatürk'ün kendi seçim bölgelerinden sayılmasını istiyordu...

93) Lozan Barışı nasıl gerçekleşti?

LOZAN Barış Konferansı, İsmet Paşa'nın başkanlığındaki Türkiye heyetinin katılmasıyla, 21 Kasım 1922'de başladı. Batılı devletler, Osmanlı devleti ile görüşmelerinde son yüzyıllarda alıştıkları tutum yerine, karşılarında, kendinden emin, ne istediğini bilen ve kesin ilkelerden hareket eden bir heyet buldular. Ankara delegelerinin hiçbir ödün vermeyen tutumu üzerine 4 Şubat günü görüşmeler kesildi. 23 Nisan 1923'de yeniden toplanan konferans, İtilaf Devletleri'nin, Ankara'nın isteklerine boyun eğmesi üzerine, 24 Temmuz 1923'de imzalandı, 24 Ağustos 1923'de TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Avrupa tarihinin belki de en uzun ömürlü anlaşması olan

Lozan Anlaşması, bugün hâlâ yürürlüktedir. Atatürk'-ün Lozan konusundaki düşüncesini kendisinden dinleyelim: **"Baylar, bu antlaşma, Türk Ulusu'na karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış, büyük bir yok etme eyleminin** (suikastın) **kırılıp önlenişini bildirir bir belgedir."** İsmet Paşa'nın sürekli ilişki içinde olduğu Mustafa Kemal'e, antlaşmanın imzalanması öncesi çektiği içten teli de burada aynen veriyoruz: **"Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne, Lozan, 20 Temmuz 1923. Her dar zamanımda Hızır gibi yetişirsin. Dört beş gündür çektiğim acıları bir düşün. Büyük işler yapmış ve yaptırmış adamsın. Sana olan bağlılığım bir kat daha artmıştır. Gözlerinden öperim, *pek sevgili kardeşim, aziz şefim. İsmet.*"**

94) İkinci Meclis nasıl oluştu?

YILLAR süren savaşımlar içinde, yıpranan ve yorulan Meclis, devletin yapısında yapılacak devrimler için, eskimişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal önce kendi grubunu ikna etti, sonra da *Meclis* seçimlerinin yenilenmesi için bir önerge verilmesini sağladı. Meclis, oybirliği ile kendisinin yenilenmesini kabul etti.

95) Ankara nasıl başkent oldu?

YENİ Meclis'te de eksik olmayan, **"eski kafalı"** kişiler, İstanbul'u hâlâ **"payitaht"** yani **"Padişah'ın tahtının bulunduğu yer"** sayıyorlardı. Oysa, Ankara, 1920'den bu yana, ulusal egemenliğin bulunduğu yerdi. Atatürk'ün **"devlet merkezi"**nden anladığı, yönetime coğrafi ve stratejik açıdan en elverişli olacak yerdi; bu da Ankara'ydı. İsmet Paşa'nın 9 Ekim

1923'de verdiği bir önerinin büyük bir çoğunlukla 13 Ekim günü kabul edilmesiyle, **"Türkiye devletinin başkenti, Ankara şehridir"** diyen yasa maddesi kabul edildi. Böylece **"payitaht"** sözcüğü de tarihe karışıyordu.

96) Cumhuriyet nasıl ilan edildi?

ARTIK Cumhuriyeti ilan etmek zamanı gelmişti. Yeni Türk devleti, çağdaş bir devlet olma özelliklerini kazanmıştı, ancak hâlâ eskiye bağlı kişilerin temsil ettiği zihniyet yüzünden, ilerleyemiyordu. Atatürk kararını verdi. 28 Ekim günü yakın arkadaşlarından bir grubu akşam yemeğine çağırdı, kararını onlara açıkladı. Bunu kendisinden dinleyelim: **"Yemek yenirken, "Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz" dedim. Arkadaşlar düşüncemi hemen benimsediler. Yemeği bıraktık. O dakikadan başlayarak izlenecek yöntem için kısa bir program düzenledim ve arkadaşları görevlendirdim. Arkadaşlar ayrıldıktan sonra, İsmet Paşa ile birlikte bir yasa tasarısı hazırladık."** Ertesi günü, yeni bakanlar kurulunun kurulması konusunda çıkan zorlukları çözmek üzere kürsüye gelen Mustafa Kemal, daha önce hazırladıkları öneriyi Meclis'e sundu. Yoğun tartışmalar sonucu, akşam saatlerine kadar süren oturumun sonunda, Başkanlık yapmakta olan İsmet Paşa, Anayasa Komisyonu'ndan gelen tasarının ivedilikle görüşmesini oya koydu. **"Kabul"** sesleri arasında tasarı okundu. Daha sonra, birçok milletvekilinin **"Yaşasın Cumhuriyet"** diye alkışlanan konuşmalarından sonra, kabul edildi. Cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi. Toplanan oyların sonucunu Başkan İsmet Paşa şöyle açıkladı: **"Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı seçimi için yapılan oylamaya yüzelli sekiz kişi katılmış ve Cumhurbaşkanlı-**

ğına yüzelli sekiz üye, oybirliğiyle, Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ni seçmişlerdir." Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine yaptığı konuşmayı Atatürk şöyle bitiriyordu: **"Her zaman, Ulus'un sevgisine dayanarak, hep birlikte ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti, mutlu, başarılı ve üstün olacaktır."**

97) Halifelik nasıl kaldırıldı?

CUMHURİYET'in ilanından sonra, Padişahlığın kaldırılmasından beri hoşnut olmayan ve eskiye bağlı kişiler, dört elle, Halife seçilen Abdülmecit'e sarılarak onu hâlâ Padişah saymaya çalışıyorlardı. Oysa Atatürk *şöyle diyordu:* **"Baylar, çürümüş bir Padişah soyunun, Halife adı altında başında kalmasını zorunlu sayan bir devlette, Cumhuriyet ilan olunsa bile, yaşatılamaz."** İsmet Paşa da bu konuda yaptığı bir konuşmada şunu söylüyordu: **"Bir halife fetvasının, bizi Birinci Dünya Savaşı uçurumuna attığını hiçbir zaman unutmayacağız. Bir halife fetvasının, Ulus ayağa kalkmak istediği zaman, ona düşmanlardan daha alçakcasına saldırdığını unutmayacağız. Tarihin herhangi bir döneminde, bir Halife, bu ülkenin yazgısına karışmayı aklından geçirirse, hiç kuşku yok, o kafayı koparacağız!"** Halifelik 3 Mart 1924 günü kaldırıldı ve Osmanoğulları soyundan olan kişilerin Türkiye sınırları içinde oturmaları süresiz olarak yasaklandı.

98) Laiklik devrimleri nelerdir?

HİLAFETİN kaldırılmasıyla ilişkili olarak, TBMM bir dizi kararla, Türkiye Devletinin laik bir devlet olmasını sağladı. Bunlar, **"Şer'iye ve Evkaf Bakanlı-**

ğı"nın kaldırılması; Tekke ve Zaviyelerin, yani dinsel eğitim kurumlarının kaldırılması ve **"öğretimin birleştirilmesi"** yani bütün bilim ve öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasıdır.

99) Askerlik ile politikanın ayrılması nasıl gerçekleşti?

KURTULUŞ Savaşı boyunca, bir ölçüde zorunlu olarak, askeri görevlere sahip kişiler aynı zamanda milletvekili, yani politikacı olabiliyorlardı. Ancak bu, Atatürk'ün gözünde yanlıştı, çünkü askeri görevleri olanların siyasette yer almaları, ters taraftan, **"siyasetle uğraşan kimselerin orduda bulunması"** anlamına geliyordu. Bu yüzden, bir kararla, subaylık ile milletvekilliği birbirinden ayrıldı ve her iki sanı taşıyan kişilerin, birinden birini seçmeleri istendi. Böylece, TBMM, tam bir **"sivil devlet kurumu"** niteliğini kazandı.

100) Mustafa Kemal'e karşı hareketler nasıl sürdü?

ATATÜRK yeni devleti kurarken, hemen her adımında ona karşı çıkan ve eski düzeni korumaya çalışan kişiler, buraya kadar anlattığımız gelişmelere de her fırsatta karşı çıkmayı elden bırakmadılar. Bu, **Nutuk**'un verildiği tarih olan 1927'den sonra da sürdü. Ancak, yavaş yavaş Atatürk'ün amacını anlayan ve benimseyen halk çoğunluğu, onun yanında yer aldı ve eskiyi özleyenler, gürültülü bir azınlık olarak kaldı. Atatürk ve onun devrimlerine karşı çıkanların başında, **"din"** kisvesine bürünenler vardı. Bunlar her

fırsatta eskinin **"şeriat"** ve **"hilafet"** düzenini özleyerek, çağdaş bir devlet olma yolundaki girişimleri baltaladılar. Hatta işi iyice ileri götürerek, Mustafa Kemal'i baş düşman bildiklerinden, onu öldürmeye bile kalktılar. Kendisine İzmir'de düzenlenen suikasta **Nutuk**'da bir-iki satırla değinir, **"Cumhuriyet mahkemelerinin ezici eli, bu kez de, Cumhuriyet'i suikastçıların elinden kurtarmayı başardı"** der. Kendisine düzenlenen suikast konusunda, o *günlerde ise*, şu yalın ve anlamlı sözü söylemişti: **"Benim fani** (ölümlü) **vücudum elbet bir gün toprak olacaktır; ama Türkiye Cumhuriyeti, ilelebet** (sonsuza dek) **payidar** (dimdik ayakta) **kalacaktır."**

101) Atatürk Cumhuriyet'i niçin gençliğe emanet etti?

BURAYA kadar, **Nutuk**'unun çok kısa bir özetini verdiğimiz Mustafa Kemal, hepimizin bildiği gibi, **Nutuk**'unu, ünlü **"Gençliğe Hitabe"**siyle noktalar, şöyle der: "**Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen ulusal kötülüklerin** (musibetlerin) **yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır. Bu sonucu Türk gençliğinin koruyuculuğuna bırakıyorum** (emanet ediyorum)." Bu sözler üzerine, yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız öykü içindeki olayları düşünürsek, Mustafa Kemal'in, kendi başından geçen olaylardan çıkardığı ders sonucu, **"emanet"**ini gençliğe bırakmasını anlayabiliriz. Eskiye bağlı ve yeniliklere kapalı zihniyetlerden dolayıdır ki Mustafa Kemal, **Nutuk**'da bulunan binlerce belgenin tanıklık ettiği mücadelesini vermek zorunda kalmıştır. **Nutuk**'da Yunanlılara karşı yürütülen savaşla ilgili yerlerin, Meclis içinde yürütü-

len **"savaş"**tan çok daha kısa bir yer tutması, bu yüzdendir. Bunlardan çıkardığı ders ise, tarihi değiştirmek ve insanlara yeni yollar göstermek isteyen kişilerin güvenebilecekleri tek gücün, gençlik olduğuydu. 19 Mayıs'ı gençlik, 23 Nisan'ı da çocuklar için bayram haline getirmesi; yani, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcını gençlere; yeni devletin **"doğum gününü"** de çocuklara adaması, aynı düşünceden kaynaklanır. **"Gençliğe Hitabe"**sinden hemen önce de, **"istibdat fikrini öldürmek"**ten söz eder. **İstibdat** (baskı ve zorbalık) ile, Atatürk'ün bu sözleri söylemesinden çok sonra, bütün dünyada, kuşaklar boyunca savaşılmak zorunda kalınmıştır. İşte bu düşünceyle, Mustafa Kemal, Türkiye'nin geleceğini, hep, yeniden yetişen genç kuşakların koruyuculuğuna bırakmıştır.

Nutuk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş belgesidir. Cumhuriyetimizin tarihi, onu kuran büyük kişinin kendi özyaşam öyküsü, bütün Türkler için, toplumsal yaşamlarında her zaman hesaba katmaları gereken bir ibret kaynağıdır. Bu eşsiz eserin buradaki özetini o eşsiz kişiyi andığımız bu Kasım ayında, okurlarımıza armağan ederken, dileğimiz, Mustafa Kemal Atatürk'ün aydınlatıcı sözlerinin bize bugün de yol gösteren bir ışık olması.